

Sisukord

5. Ainevaldkond „Sotsiaalsained”	4
1.1. Ainevaldkonna pädevus	4
1.2. Ainevaldkonna õppeained	4
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus	5
1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes	6
1.5. Lõiming	7
1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega	7
1.5.2. Läbivad teemad	8
2. Ajalugu	9
2.1. Üldalused	9
2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid	9
2.1.2. Õppeaine kirjeldus	9
2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused	11
2.2. I & II kursus „Üldajalugu“ – 70 tundi	11
1. Antiikaeg (24 tundi)	12
2. Keskaeg (24 tundi)	13
3. Uusaeg (22 tundi)	14
Õpikeskkond	16
2.3. II kursus „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)”- 35 tundi	17
1. Esiaeg (11 tundi)	17
2. Keskaeg (12 tundi)	18
3. Üleminekuaeg keskajast uusaega (12 tundi)	19
2.4. III kursus „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)”- 35 tundi	22
1. Rootsi aeg (10 tundi)	22
2. Eesti XVIII sajandil (10 tundi)	22
3. Eesti XIX sajandil ja XX sajandi algul (15 tundi)	23
2.5 IV Kursus „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel”	29
1. Maailm Esimese maailmasõja eel	29
2. Esimene maailmasõda	29
3. Maailmasõdadevaheline aeg: demokraatia ja diktatuurid	30
4. Teine maailmasõda	30
2.6 V Kursus „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel”	31
1. Külma sõda	31
2. Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda	31
3. NSVL ja kommunistlik süsteem	32
4. Maailm sajandivahetusel	32
3. Sissejuhatus filosoofiasse. Filosoofia põhiprobleemid.	34
1. Õppe-eesmärgid	34
2. Õppetegevused	34
3. Hindamine	34
4. Kursuse sisu	35

Sissejuhatus	35
Antiikfilosoofia	35
Antiikaja inimese maailmapilt	35
Keskaja inimese maailmapilt	35
Renessansiaja inimese maailmapilt	35
Uusaja filosoofia	35
Saksa klassikaline filosoofia	35
Irratsionalism. Pessimism.....	35
Tunnetusteooria	35
Väärtusfilosoofia	36
5. Seos teiste ainetega.....	36
Ajalugu	36
Kirjandus	36
Ühiskonnaõpetus	36
Füüsika. Keemia. Matemaatika	36
6. Õpitulemused	36
7. Väärtused, oskused, hoiakud.....	37
8. Õppekirjandus ja õppevahendid	37
4. Inimeseõpetus: kursus „Perekonnaõpetus“(35 tundi).....	38
4.1. Üldalused.....	38
4.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid	38
4.1.2. Õppeaine kirjeldus.....	38
4.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused	39
4.2. Õpitulemused ja õppesisu.....	39
1. Perekond (5 tundi).....	39
2. Püsisuhe (4 tundi).....	40
3. Abielu (4 tundi)	40
4. Lapsevanemaks olemine (5 tundi).....	41
5. Laps (5 tundi)	41
6. Kodu ja argielu (4 tundi)	41
7. Perekonna majanduselu ja seadusandlus (4 tundi)	42
8. Perekond inimese elus (4 tundi)	42
4.3. Õppetegevus	43
4.4. Füüsiline õpikeskkond.....	43
5. Inimeseõpetuse valikkursus „Psühholoogia“ I ja II	44
5.1 Kursuse lühikirjeldus.....	44
5.2 Gümnaasiumi õppe- ja kasvatusesmärgid	44
5.3 Valikkursuse õpitulemused ja õppesisu	45
Psühholoogiateadus	45
Tunnetuse ja tegevuse bioloogiline alus.....	45
Taju ja tähelepanu	45
Mälu	46
Õppimine	46
Mõtlemine	46

Emotsioonid ja motivatsioon.....	47
Individaalsed erinevused	47
Sotsiaalsed protsessid	48
Psühholoogia rakendused	48
Füüsiline õpikeskkond:	48
6. Valikõppeaine „Karjääriõpetus“	49
6.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid	49
6.2. Õppeaine kirjeldus.....	49
6.3. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine.....	50
6.4. Füüsiline õpikeskkond.....	51
6.5. Hindamise alused	51
6.5. Kursuse õpitulemused ja õppesisu	52
1. Enesetundmine ja selle tähtsus karjääriplaneerimisel	52
2. Karjääriinfo tundmine ning selle tähtsus karjääriplaneerimisel	52
3. Planeerimine ja otsustamine	53

5. Ainevaldkond „Sotsiaalsed”

1.1. Ainevaldkonna pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloo ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja –visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamus ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) mõistab inimühiskonna ajaloo ja tänapäeval toimuvate ühiskondlike muutuste protsesse ning olulisemate sündmuste põhjuseid ja tagajärgi;
- 2) austab demokraatiat ning inimõigusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seadusekuulekas, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi ning tunneb kodanikuvastutust;
- 3) on omandanud oma tulevikuvisiooni, kavandab seda ja tegutseb oma tulevikuplaanide täitmise nimel;
- 4) huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamuse ning on aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- 5) tunneb mõningaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ning kasutab neist mõnda õppetöös, seostades õpitut igapäevaeluga;
- 6) tunneb erinevate rahvaste kultuure, nende eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse, juhul kui need vaated pole inimsusevastased;
- 7) on omandanud teadmisi ja oskusi sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimestevahelistest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale toimimisele erinevates sotsiaalsetes kontekstides, väärtustades neid;
- 8) on omandanud teadmisi ja oskusi, mis toetavad tervikliku ning autonoomse inimese kujunemist, väärtustades positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

1.2. Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus ja geograafia (inimigeograafia).

Ajalugu õpitakse 6 kohustuslikku kursust: „Üldajalugu”, „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)”; „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)”; „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel”; „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel”; „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm”; ning 2 valdkonna valikkursust: „Üldajalugu– maailma ajalugu: tsivilisatsioonid väljaspool Euroopat”; „Üldajalugu – Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide ajalugu”.

Ühiskonnaõpetust õpitakse 2 kohustuslikku kursust ning 1 valdkonna valikkursus, milleks on

„Inimene ja õigus”.

Inimeseõpetust õpitakse 1 kohustuslik kursus „Perekonnaõpetus” ja 2 valdkonna valikkursust „Psühholoogia”.

Geograafiat õpitakse sotsiaalainete valdkonnas 1 kohustuslik kursus „Rahvastik ja majandus” ning 1 valdkonna valikkursus „Globaliseeruv maailm”.

Lisaks kuulub ainevaldkonda 2 filosoofia valikkursust „Sissejuhatus filosoofilisse mõtlemisse” ja „Tänapäeva filosoofilised küsimused”.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete õppimine aitab kaasa erinevates õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ja tervikpildi kujunemisele ühiskonnast ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste alusel toimuvat arengut. Sotsiaalainete vahendusel kujuneb võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ja isiksusena.

Valdkonna üldeesmärk on toetada õpilaste kujunemist isiksusteks, kes:

- 1) on omandanud adekvaatse enesehinnangu ning teadmised, oskused ja hoiakud, mis toetavad tervikliku, autonoomse ja terviseteadliku inimese kujunemist;
- 2) on omandanud tervikliku arusaama ühiskonnas esinevatest nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja vastastikusest mõjust;
- 3) mõistavad kultuurilise mitmekesisuse ja demokraatia tähtsust ning jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
- 4) hindavad üldinimlikke väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus, isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, kes näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning on omandanud oskuse ja valmiduse sekkuda ühiskonnaellu ning selles osaleda. Ainevaldkonna integratsioonitsentriteks on nii teemad, mõisted kui ka meetodid. Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õpilasi, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis seda maailma on kujundanud.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilaste sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilastes terviklikku isiksust,

sotsiaalsed kompetentsust, terviseteadlikkust ning üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne ja õiglus. Lähtuvalt inimeseõpetuse üldeesmärgist keskendutakse gümnaasiumis sellele, et toetada iseseisva, ennast analüüsiva, endaga toimetuleva, teisi arvestava ja aktsepteeriva ning ennast ja teisi väärtustava inimese kujunemist seoses perekonnaõpetuse ja psühholoogia kursuses omandatavate teadmiste, oskuste ning hoiakutega.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine eesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks, aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmiduse ja respekti kujunemist maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaatelistes küsimustes.

Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ja järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ning reegleid. Omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimestevahelistest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ning toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisuse arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega.

1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

- 1) Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja geograafia suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning juhendada nendest oma tegutsemises, samuti lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist ning oma valikute põhjendamist, enda heaolu kõrval ka teiste arvestamist. Oskust seista vastu keskkonnaste normide rikkumisele kujundab ühiskonnaõpetus.
- 2) Enesemääratluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Inimeseõpetus toetab õpilase eneseanalüüsivõime kujunemist; õpetab hindama oma nõrku ja tugevaid külgi, järgima terveid eluviise, lahendama iseendaga, oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid ning inimsuhetes tekkivaid probleeme. Rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujunemist toetavad ka teised valdkonna õppeained.
- 3) Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning kuidas kasutada õpitut erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.
- 4) Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades

kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

- 5) Matemaatikapädevust – suutlikkust analüüsida erineval kujul esitatud statistilisi andmeid (graafikud, tabelid, diagrammid) ja teha nende põhjal järeldusi, kasutada matemaatilisi sümboleid ja meetodeid erinevate ülesannete lahendamisel, näiteks ajaarvamine ja ressursside planeerimine ja tulemuse tõesuse kontrollimisel – toetavad õppetegevuse kaudu kõik valdkonna õppeained.
- 6) Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgi, genereerima ideid ja neid teostama; õpitakse enesealgatust ja vastutust, tegema koostööd eesmärkide teostamiseks; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse valima sobivaid ja loovaid meetodeid, et teostada ideid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ning ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

1.5. Lõiming

1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalsed on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

- 1) Suhtluspädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult, lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt, järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.
- 2) Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu; suhtlemine mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.
- 3) Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust kui analüüsimeetodit.
- 4) Loodusteaduslik pädevus – geograafilise asendi ja looduskeskkonna mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamine, mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku, sh loodushoidliku eluviisi väärtustamine.
- 5) Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; mõista tehnoloogia nüüdisaegseid arengutrende ning tehnoloogia ja teaduse omavahelisi seoseid; rakendada tänapäevaseid tehnoloogiaid tõhusalt ja eetilisel oma õpi-, töö- ja

suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ning säästlikult, järgides seejuures ohutuse ja autoriõiguste kaitse nõudeid.

- 6) Kunstipädevus – Eesti, Euroopa ja erinevate maailma rahvaste kultuuri teemade käsitlemine ja kultuuriloomingu väärtustamine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur, loominguline eneseväljendusoskus.
- 7) Kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana erinevatel ajastutel, meditsiinisaavutuste rolli ühiskonna arengus; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning järgida ausa koostöö põhimõtteid.

1.5.2. Läbivad teemad

Lõiming läbivate teemadega realiseerub kõigis valdkonna õppeainetes nii eesmärkide, õpitulemuste kui ka õppesisu tasandil.

- 1) „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” – inimeste erinevate tegevusalade areng eri ajajärkudel, majanduslikud protsessid ühiskonnas ning nende mõju inimtegevusele; elukestva õppe väärtustamine ning koostööoskuse kujundamine erinevate õpitegevuste, sh õppekäikude kaudu, mis toetavad kokkupuudet erinevate elukutsetega; töösuhteid käsitlevad õigusaktid.
- 2) „Keskkond ja jätkusuutlik areng” – keskkonna kui terviku väärtustamine, inimtegevuse mõju keskkonna arengule ja keskkonnaprobleemide lahendamisele, inimkonna kultuurilise, sotsiaalse, majandusliku, tehnoloogilise ja inimarengu erinevate tunnuste vastastikuse seotuse mõistmine, inimtegevusega kaasnevad riskid; isiklike seisukohtade kujundamine keskkonnaküsimustes, sotsiaalse aktiivsuse olulisus.
- 3) „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus” – demokraatliku ühiselu korraldamise väärtustamine, koostööoskus, algatusvõime toetamine ja vabatahtlikkusel põhineva tegutsemise väärtustamine; ettevõtlikkuse ja kodanikualgatuse roll ühiskonnas.
- 4) „Kultuuriline identiteet” – roll kultuuri kandjana, edasiviijana ja kultuuride vahendajana; kultuuridevahelise suhtlemise ja koostöö tähtsuse mõistmine; osalemine kultuuridevahelises kommunikatsioonis; sallivuse, oma kultuuri ja teiste kultuuride pärandi väärtustamine, diskrimineerimise taunimine; mineviku ja tänapäeva ühiskondade kultuurilise mitmekesisuse teadvustamine ning tunnustamine.
- 5) „Teabekeskkond” – oma teabevajaduste määramine ja sobiva teabe leidmine; kriitilise teabeotsingu ja -analüüsi oskuste arendamine; meedia toimimise ja mõju teadvustamine; avalikus ruumis (sh teabekeskkonnas) kehtivate reeglite tundmine ning autoriõiguste kaitse järgimine.
- 6) „Tehnoloogia ja innovatsioon” – tehnoloogiliste uuenduste mõju inimeste töö- ja eluviisile, elukvaliteedile ning keskkonnale nii tänapäeval kui ka minevikus; tehnoloogiate toimimise ja arengusuundade tundmine erinevates eluvaldkondades; tehnoloogiliste, majanduslike, sotsiaalsete ning kultuuriliste uuenduste vastastikused mõjud; tehnoloogilise arengu positiivsed ja negatiivsed mõjud ning tehnoloogia arengu ja selle kasutamise eetilised küsimused; info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) kasutamine eluliste probleemide lahendamiseks ning oma õppimise ja töö tõhustamiseks.
- 7) „Tervis ja ohutus” – käitumisviiside ohutustaseme ning lühi- ja pikaajaliste tagajärgede analüüsimine tervise ja turvalisuse seisukohalt; alkoholi ja tubaka, keskkonna ja

ühiskonna (sh eakaaslaste) mõju analüüsimine tervisele ning ohutusalaste otsuste langetamisele.

- 8) „Väärtused ja kõlblus” – väärtuste ja kõlbeliste normide analüüsimine; erinevate väärtussüsteemide ning nende seoste tundmine ajaloolis-kultuurilises kontekstis, religiooni ja maailmavaatega seoses; isiklike väärtushoiakute ja kõlbeliste tõekspidamiste refleksioon; erinevate vaadete ja seisukohtade arvestamine oma tegevust planeerides; mitmekesisuse kui ühiskonna rikkuse ja arengu tingimuse väärtustamine.

2. Ajalugu

2.1. Üldalused

2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu ja teadvustab enda võimalusi mineviku uurijana ning ajaloos osalejana, määratleb end oma rahva liikmena, eurooplasena ja maailmakodanikuna;
- 2) tunneb ajalugu ajastut iseloomustavate sündmuste, protsesside, vaimulaadi ja isikute kaudu;
- 3) mõistab ajaloosündmuste ja protsesside põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse, järjepidevuse olemust ning erineva tõlgendamise põhjusi, võtab oma seisukohti kujundades arvesse ajastu konteksti;
- 4) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning mõistab seda ühiskonna rikkuse ja arengu eeldusena, teadvustab oma võimalusi kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana;
- 5) leiab ja analüüsib kriitiliselt ajalooteavet sisaldavat infot, hindab allikate usaldusväärsust ning kasutab erinevaid teabeallikaid eesmärgipäraselt;
- 6) mõistab ja tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma seisukohta, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 7) teab ja kasutab kontekstis ajaloo põhimõisteid ning eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike, infokanaleid ja IKT vahendeid, väljendab oma teadmisi ja oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kaitseb argumenteeritult oma seisukohta.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ja ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonna, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi nii enda kui ka teiste vaatenurgast lähtuvalt.

Gümnaasiumi ajalooõpetuse kursuste järjekord on kronoloogilis-teemaatiline, st ajaloolisi probleeme käsitletakse kronoloogilist järgnevust silmas pidades. Gümnaasiumi algul ei ole õpilastele jõukohane teemaatiliseks käsitluseks vajalik ajaliselt ja kultuuriliselt kaugemate valdkondade vaheliste seoste loomise ning nägemise oskus. Teemaatilise käsitluseni jõutakse gümnaasiumi lõpul lähiajaloo III kursusega, mida õppides saab õppija toetuda varem omandatule. Ainesisus, suurte teemablokkide sees võib rakendada võrdluse ja üldistuse tegemiseks teemaatilist käsitlust kõigis kursustes. Üldajaloo kursuses õpitud teemasid ja põhimõisteid Eesti ajaloo kursuses eraldi esile ei tooda.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Erinevaid teemasid õppides võib rõhk olla kõigil võrdselt või mõnel nimetatutest. Gümnaasiumi ajalooõpetuses tähtsustatakse probleemikeskset käsitlust, analüüsides hinnanguid ja tõlgendusi erinevast seisukohast lähtuvalt. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ning ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse, võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates ning hinnatakse allikate usaldusväärsust.

Ajalooõpetuses väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust ning kujundatakse mõistmist, et mitmekesisus on ühiskonna rikkus ja arengu tingimus. Teadvustatakse õppija rolli kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana. Ajalooõpetus toetab õppija enesemääratluse kujunemist ja võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes.

Õppijat suunatakse arutluse ja analüüsi kaudu looma seoseid ja tegema järeldusi, kujundama isiklikku suhtumist ning põhjendama seda argumenteeritult. Kriitilise mõtlemise kujundamiseks käsitletakse erinevaid allikaid jt õppetekste, mis annavad ajaloosündmustele hinnangu erinevast seisukohast lähtuvalt. Ajalooõpetuse analüüsides kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Selle kogemuse ühendamisel koolis õpituga kujuneb õpilasel järk-järgult välja arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade käsitlemine erinevatest aspektidest lähtuvalt.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus; oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajalooalaste mõistete tundmine ja kontekstis kasutamine; oskussõnavara laienemine;
- 3) ajalooalaste küsimuste esitamine ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumine;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;

- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine, kriitiline hindamine ja analüüsimine, allika usaldusväärsuse hindamine;
- 7) suuline ja kirjalik eneseväljendus, referaadi ja ajalooalase uurimistöö koostamine, IKT vahendite kasutamine info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning see toimub erinevate õppeteemade läbimise kaudu. Oskuse eeldatavat saavutustaset kirjeldatakse gümnaasiumi lõpul õpitulemustena.

2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) tunneb ajalooliste ajastute iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi, Eesti ajaloo seoseid Euroopa ja maailma ajalooga, mõistab ajaloolise arengu järjepidevust ning ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi;
- 2) tunneb maailma olulisemaid kultuurisaavutusi ja mõistab kultuuri järjepidevust, väärtustab kultuurilist mitmekesisust, teadvustab kultuuri rolli enesemääratlemises ning oma rolli kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana;
- 3) võrdleb ning analüüsib poliitilisi, ühiskondlikke, olmelisi ja/või kultuurilisi arengusuundi ja probleeme, kirjeldab ideoloogiliste ning tehnoloogiliste muutuste mõju inimeste eluviisile ja väärtushinnangutele, võrdleb suurriikide mõju maailma majandusele ning poliitikale eri ajastutel, analüüsib riikidevahelist koostööd ja konfliktide lahendamise viise;
- 4) leiab, selekteerib, refereerib ja analüüsib kriitiliselt infot, erinevaid teabeallikaid, sh ajalookaarte ja seisukohti, hindab allika või käsitluse usaldusväärsust, eristab fakti arvamusest; selgitab sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjuseid;
- 5) kasutab ajaloolist sõnavara, erinevaid õpivõtteid, korrigeerib oma eksimusi, koostab referaate ja uurimusi, kirjutab arutlusi, osaleb diskussioonis, töötab kaardiga, väljendab oma teadmisi ja oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab IKT vahendeid;
- 6) suudab rekonstrueerida minevikus elanud inimeste elu, vaadeldes maailma nende pilgu läbi ning võttes arvesse ajastu eripära.

2.2. I & II kursus „Üldajalugu“ – 70 tundi

Gümnaasiumi kohustuslik üldajaloo kursus kontsentreerub Euroopa ajaloo kõige olulisematele ühiskondlikele ja kultuurilistele nähtustele, mille tundmine on haritud inimesele enesestmõistetavalt tarvilik. Kursus juhatab sisse gümnaasiumi ajalooõpetuse ja annab seega tausta järgnevate Eesti ajaloo kursuste õppimiseks. Suunitlus on sotsiaal-kultuuriline; poliitilist ajalugu käsitletakse vaid niivõrd, kuivõrd on minimaalselt vajalik sotsiaalsete ja kultuuriliste protsesside mõistmiseks, ning üksikuid riike vaadeldakse vaid selleks, et näitlikustada üldisemat (Inglismaa ja parlamentarism, Prantsusmaa ja absolutism jt). Eesmärk on luua ülevaatlik tervikpilt Euroopa tsivilisatsiooni peamistest arengujärgkudest (antiikaeg, keskaeg, uusaeg), tuues esile nähtused, mille mõju ulatub tänapäeva (Kreeka-Rooma kodanikuühiskond, Rooma õiguskorraldus, ristiusk, reformatsioon, valgustusideed,

industriaalühiskond, sotsialismi-ideoloogia jne), ja näidates sotsiaalmajanduslikke, riiklikke ning kultuurilisi protsesse nende olemuslikus seoses.

1. Antiikaeg (24 tundi)

Õpitulemused

Teema lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal;
- 2) selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust maailma ajaloos antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval;
- 3) tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi, Rooma vabariigi ja keisririigi toimimise põhimõtteid;
- 4) iseloomustab religiooni ja mütolooogia osa antiikaja inimese maailmapildis ning kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks;
- 5) iseloomustab näidete abil antiikkultuuri saavutusi, toob esile seosed antiikkultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel, töötab ajastut iseloomustavate allikatega ning hindab neid kriitiliselt;
- 6) näitab kaardil Kreeka linnriike ja hellenistliku kultuuri levikuala ning Rooma riigi laienemist;
- 7) teab, kes olid Homeros, Herodotos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Perikles, Aleksander Suur, Romulus, Caesar, Augustus, Constantinus Suur, Jeesus ja Paulus, ning iseloomustab nende tegevust;
- 8) teab ja kasutab kontekstis mõisteid *polis*, *aristokraatia*, *türannia*, *demokraatia*, *hellen*, *barbar*, *kodanik*, *senat*, *konsul*, *vabariik*, *keisririik*, *patriits*, *plebei*, *Piibel*, *Vana Testament*, *Uus Testament*, *Rooma õigus*.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena.
- Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu.
- Kreeka kultuur: mütolooogia ja religioon. Homerose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst. Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud.
- Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur.
- Rooma riigi teke.
- Rooma vabariik ja selle korraldus.
- Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar. Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma.
- Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja suurlinn.
- Ehituskunst.
- Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.
- Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos.

Kohustusliku teema laienduseks

- Vahemeremaad ja nende sidemed Lähis-Ida kultuuripiirkonnaga.
- Kreeta-Mükeene kultuur. Arheoloogilised kaevamised: Knossos, Mükeene, Trooja. Kiri, selle dešifreerimise tulemused. Ateena õitseng. Perikles. Majanduse areng. Sõjandus. Ateena akropol.
- Olümpose jumalad ja kangelased. ja draamakirjandus.
- Kosmopolitism.
- Etruskid. Kreeka linnad Lõuna-Itaalias. Rooma linna teke. Vabariigi kehtestamine.
- Puunia sõjad.
- Patriitsid ja plebeid.
- Kodusõjad.
- Rooma impeerium võimsuse tipul. Pompei.
- Suur rahvasterändamine. Sõjaväe barbariseerumine.
- Kultuur: Skulptuur. Maalikunst. Avalikud mängud: tsirkus, gladiaatorid, teater, Termid.
- Kreeka kultuur Rooma keisririigi ajal.

2. Keskaeg (24 tundi)

Õpitulemused

Teema lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis;
- 2) iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid;
- 3) iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana;
- 4) teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloomustab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond;
- 5) iseloomustab islami teket ja levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit;
- 6) teab ristsõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele;
- 7) iseloomustab keskaegsete ülikoolide tegevust;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *kirik, klooster, vaimulikud ordud, ketserlus, inkvisitsioon, ristsõjad, läänikord, naturaalmajandus, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, skolastika, koraan*;
- 9) teab, kes olid Muhamed, Karl Suur, Innocentius III ja Aquino Thomas, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus.
- Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke. Kultuur
- Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur. Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine.
- Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan. Kultuur

- Ilmalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus. Vaimulikud ordud.
- Ketserlus.
- Ristisõjad.
- Ülikoolid ja skolastika.

Kohustusliku teema laienduseks

- Ida-Rooma. Bütsantsi kultuur.
- Vana-Vene riik ja ühiskond
- Rüütlikombestik ja aukodeks. Kangelasepos. Rüütliromaan.
- Panganduse algete teke.
- Linnakirjandus. Rebaseromaan. Trubaduuride luule. Teater. Muusika.
- Sunna. Islami uskumused ja tavad.
- Araabia kalifaat ja selle lagunemine.
- Kirikuinstitutsioonide kujunemine ja areng. Paavstiriigi teke. Paavstivõimu tõus ja langus.
- Kloostrid. Kerjusemungaordud. Ketserid ja inkvisitsioon.
- Ida- ja Lääne kiriku vastuolu. Suur kirikulõhe.
- Kiriku osa keskaja kultuuris. Bütsants antiikse kultuuripärandi säilitajana.
- Vaimulikud ordud. I–IV ristsõda
- Religioosne maailmapilt.
- Arhitektuur ja kunst: romaani ja gooti stiil.
- Teadus. Linnakoolide teke. Aquino Thomas.

3. Uusaeg (22 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal;
- 2) iseloomustab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadeavastuste ja reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid;
- 3) teab, mis mõju avaldasid Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni reformid Euroopale;
- 4) iseloomustab industriaalühiskonda ning analüüsib selle mõju inimeste igapäevaelule;
- 5) näitab ja analüüsib uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil;
- 6) tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi uusajal;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *renessanss*, *humanism*, *reformatsioon*, *absolutism*, *parlamentarism*, *valgustus*, *revolutsioon*, *reform*, *kapitalism*, *kolonialism*, *monopol*, *urbaniseerumine*, *sotsialism*;
- 8) teab, kes olid Leonardo da Vinci, Christoph Kolumbus, Fernão de Magalhães, Martin Luther, Louis XIV, Voltaire, George Washington, Napoleon, Karl Marx ja Otto von Bismarck, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Uue maailmapildi kujunemine: renessanss ja humanism, maadeavastuste mõjud ja tagajärjed, reformatsioon ja vastureformatsioon.
- Absolutism ja parlamentarism: poliitiline kaart uusaja alguses. Absolutism Prantsusmaal, parlamentarismi kujunemine ja kindlustumine Inglismaal. Ameerika Ühendriikide iseseisvumine.
- Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade mõju Euroopale: valgustus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni sõjad, nende mõju Euroopale. Viini kongress. Rahvusluse tõus ja rahvusriikide teke.
- Industriaalühiskond: tööstuslik pööre, industriaalühiskonna iseloomulikud tunnused, masstootmine ja monopolid. Maailmamajandus, teaduse ja tehnoloogia areng uusajal.

Kohustusliku teema laienduseks

- Antiikkultuuri taassünd Itaalias. Isiksusekeskne maailmakäsitlus. Humanism. Leonardo da Vinci, Niccol. Machiavelli, Erasmus Rotterdamist.
- Uue maailmapildi kujunemine. Mikolaj Kopernik. Giovanni Boccaccio "Dekameron", Thomas More "Utopia", Galileo Galilei
- Indiasse viiva alternatiivse kaubatee otsingud. Ameerika avastamine. Christoph Kolumbus, Vasco da Gama, Fern.o de Magalh.es. Maadeavastuste mõjud ja tagajärjed. Austraalia avastamine, Kirde- ja loodeväila otsingud.
- Valgustusliikumise juured: ratsionalism, sekulariseerumine, ühiskondlik leping. Valgustus Prantsusmaal: Montesquieu, Voltaire, Rousseau. Kameralism ja füsiokratism. Valgustatud absolutism: Friedrich II Preisimaal, Jean Bodin absolutismist, Versailles' õukond,
- Vene riigi ühendamine Moskva ümber, Moskva kui "Kolmas Rooma", Peeter I reformid, Pietism ja valgustus Saksamaal, Johann Gottfried Herder, Katariina II valgustatud absolutismi poliitika
- Revolutsiooniaegne olme, Revolutsioonisõjad, Napoleon Bonaparte koalitsioonisõjad. Metternich.
- Bismarcki liitude poliitika. Romantism. Radikalism. Anarhism. Marx. Engels
- Teaduse ja tehnika areng
- Rahvastikuprobleemid. Migratsioon.
- Elamud, sisustus, mood.

Õppetegevus

Õpitakse tundma üldajaloo põhietappe, analüüsitakse ajastute poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut. Oluline on kasutada kriitilist mõtlemist ja analüüsioskust arendavaid õppetegevusi ning –meetodeid: allikaanalüüs, eri liiki tekstide analüüsimine, võrdlemine, seoste loomine, järeldamine, argumenteerimine, allikate usaldusväärsuse hindamine.

Vana-Kreeka teemaga seoses õpitakse tundma demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi toimimise põhimõtteid, võrreldakse Ateena ja Sparta ühiskonda ja eluolu. Iseloomustatakse ja

analüüsitakse religiooni ja mütoloogia osa inimese maailmapildis, tuuakse välja filosoofia põhiprobleeme, suunatakse õpilasi nägema seoseid Vana-Kreeka kultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel. Vana-Rooma teema õppimisel iseloomustatakse ja võrreldakse riigi ajaloo põhietappe, Rooma riiklust, ühiskonda ja elu-olu ning religiooni – ristiusu tekkest riigiusuks kujunemiseni. Näidete kaudu iseloomustatakse Rooma kultuuri saavutusi.

Keskaja teemade õppimisel iseloomustatakse keskaja ühiskonda, kultuuri ja eluolu, kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundamisel. Õpilasi suunatakse analüüsima linnade tekkimise põhjuseid ning keskaegse ühiskonna toimimist, käsitletakse islami teket ja levikut, ristisõdade põhjuseid, tagajärgi ja mõju, iseloomustatakse keskaegsete ülikoolide õppetegevust.

Uusaja õppimisel analüüsitakse renessanssi, maadeavastuste ja reformatsiooni osa uue maailmapildi kujunemisel ning Prantsuse revolutsiooni ja

Napoleoni reformide mõju Euroopale. Õpitakse iseloomustama industriaalühiskonda ja analüüsitakse selle mõju inimeste igapäevaelule ja

ühiskonnaelu arengule. Eraldi teemana käsitletakse teaduse ja tehnoloogia arengut ning peamisi saavutusi.

Kõikide teemade käsitlemisel on vajalik silmas pidada, et õpilane mõistaks riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost ning väärtushinnangute muutumist ajas, analüüsiks muutuste põhjuseid ja tagajärgi. Ühtlasi on tagasiside seisukohalt oluline silmas pidada, et õpilane oskab ennast nii suuliselt kui ka kirjalikult väljendada, kasutad õiges kontekstis ajaloomõisteid ning orienteeruks poliitilisel kaardil.

Õpikeskkond

Õppetekstid (sh varasemad asjakohased õpikud, 3 erinevat).

Seinakaart või atlas.

Teabekirjandus ja teemakirjandus. Ilukirjandus.

Illustratiivne materjal.

Muuseumid (nt Tartu Ülikooli Ajaloomuuseum, KUMU, Kardioru muuseum, Tallinna Linnamuuseum, maakonnamuuseumid, kohalikud koduloomuuseumid, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Maanteemuuseum jne).

Buehl, Doug. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. 2002.

Raudsepp, A., Pajur, A., Tannberg, T., Hallik, T. Ajalugu koolitunnis. Sõjad ja konfliktid.

Tartu, Raudpats 2008 jt samade autorite metoodikaraamatud

Baltimaade ajalugu. Avita. 1998.

Baltimaade ajaloo lugemik. Avita. 2001.

Le Goff, J. Keskaja Euroopa kultuur. 2000.

Maailma usundid. 2006.

Piibel.

Koraan.

Saard, R. Euroopa üldine kiriku ajalugu selle algusest kuni tänapäevani. 2005.

Teeple, J. B. Maailma ajalugu. 2004.

Vanaaja lugemik. Koostanud Kattri Türk Ezzoubi. 2003.

Sari „Inimene läbi aegade” (Vana-Kreeka inimene. 2001, Vana-Rooma inimene. 2004, Bütsantsi inimene. 2002, Keskaja inimene. 2002, Barokiajastu inimene. 2000, Valgustusaja inimene. 2006, Romantismiaja inimene. 2003)

www.err.ee (ERR arhiiv, Vikerraadio ja R2 saated).

dea.nlib.ee (Eesti digitaliseeritud ajalehed, eeskätt XIX sajand).

www.ut.ee/et/oppimine/koolidele (avalikud videoloengud 2006 ja 2005).

Interaktiivsed õppematerjalid:

www.history.ee, www.slideshare.net

2.3. II kursus „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)”- 35 tundi

Eesti ajaloo kursuse suurte teemablokkide ees on võimalusel ülevaade maailma ajaloost. Selle kaudu asetatakse Eesti ajaloo sündmused maailmaajaloo konteksti, luuakse seosed Eesti ja maailmaajaloo vahel.

1. Esiaeg (11 tundi)

Õpitulemused

Teema lõpul õpilane:

- 1) teab ja iseloomustab tähtsamaid Eesti esiaja perioode inimeste tegevusalade ning eluolu muutuste alusel; tõlgendab muististe alusel inimeste eluolu ja ühiskondlikku korraldust ning uskumusi ja vaimulaadi;
- 2) iseloomustab esiaja eestlaste suhteid naaberrahvastega ning vastastikuseid mõjutusi;
- 3) iseloomustab Eesti halduskorraldust ja majanduslikku arengut esiaja lõpul;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisted *arheoloogiline kultuur, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism*.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Antropogeneesi põhijärgud. Inimasustuse levik maailmas. Jäaaeg ja selle taandumine. Inimasutuse algus Euraasia põhjaosas.
- Muinasaja allikad ja nende uurimine. Kiviaja kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nöörkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised.
- Metalliaeg. Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused.
- Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine, Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud.
- Muinasusund ja ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.

Kohustusliku teema laienduseks

- Tähtsamad arheoloogilised kultuurid.
- Muinasaja allikad ja nende uurimine.

- Kiviaja kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nõorkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ja kultuuri iseloomustavad muistised. Kiviaja kultuuride levikuala. Tähtsamad asulapaigad Eestis.
- Metalliaeg: Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused.
- Eesti muinasaja lõpul. Suhted naabritega. Idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti. Eesti ühiskond esiaja lõpul. Sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Eestlaste sõjaline tase
- Linnused. Külad ja elamud. Eestlaste elatusalad muinasaja lõpul. Erinevad maaharimisviisid ja põllusüsteemid.
- Muinasusund ja ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis. Lohukivid, aardeleiud. Ohvripaigad.
- Ristiusu leviku teed: katoliku kiriku määratud piiskopid.
- Jääaja mõju Eesti looduse ja maastiku kujunemisele.
- Naaberrahvaste allikad Eesti ajaloo kohta.
- Vana-Vene riigi rajamine. Jaroslav Targa katse alistada osa Eestist (1030-1061).

2. Keskaeg (12 tundi)

Õpitulemused

Teema lõpul õpilane:

- 1) analüüsib Balti ristiõja põhjusi, käiku ja tulemusi erinevate osaliste vaatenurgast;
- 2) tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil; iseloomustab suhteid naaberriikidega;
- 3) analüüsib Jüriöö ülestõusu tähtsust ja tähendust ajaloolise narratiivina;
- 4) iseloomustab Eesti keskaja ühiskonda: läänikord, talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, käsitöö ja kaubandus, eluolu linnades; loob seoseid Eesti ja Euroopa ajaloo vahel keskajal;
- 5) iseloomustab Eesti keskaja kultuuri põhijooni ning mõistab ristiusu mõju Eesti kultuurile, vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; mõistab kultuurilist järjepidevust;
- 6) analüüsib kriitiliselt keskaja kroonikaid ja teisi teabetekste;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *Vana-Liivimaa*, *Liivi Ordu*, *vasallkond*, *mõis*, *teoorjus*, *sunnismaisuus*, *adramaa*;
- 8) teab, kes olid Lembitu, Kaupo, piiskop Albert ja kroonik Henrik, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Üldajalooline taust: Paavsti võim ja hegemonistlikud taotlused. Ristisõdade põhjused ja peasuunad. Läänemeremaade ristiusustamine. Keskaegne
- kolonisatsioon. Lääne-Euroopa ühiskonna eeskujud Eesti keskaegse ühiskonna kujunemisel (1 tund)

- Paavsti võim ja hegemonistlikud taotlused: ristisõdade põhjused ja peasuunad. Läänemere maade ristiusustamine. Keskaegne kolonisatsioon. Lääne-Euroopa ühiskonna eeskujud Eesti keskaja ühiskonna kujunemisel.
- Muistne vabadusvõitlus: Balti ristisõdade põhjused. Muistse vabadusvõitluse käik. Eestlaste
- lüüasaamise põhjused ja tagajärjed. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.
- Vana-Liivimaa riigid: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa
- riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega. Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed.
- Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismisuse ja teoorjuse
- kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa Liit.
- Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas.
- Kirik ja kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid. Arhitektuur.

Kohustusliku teema laienduseks

- Muistne vabadusvõitlus. Balti ristisõja põhjused. Muistse vabadusvõitluse käik.
- Eestlaste lüüasaamise põhjused ja tagajärjed.
- Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.
- Läänemere maade poliitiline kaart 13. sajandil. Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis.
- Riia linna rajamine. Mõõgavendade ordu. Läti ristiusutamine.
- Balti ristisõdade lõpp. Leedu riigi teke.
- Vana-Liivimaa riigid. Riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega.
- Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed. Jüriöö ülestõusu rahvusvaheline taust.
- Liivimaa noorem riimkroonika.
- Keskaja ühiskond Eestis. Läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismisuse ja teoorjuse kujunemine. Mõisamajandus. Aadlike eluolu. Rüütliekultuur.
- Keskaegsed linnad Eestis. Linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas. Linnaõigus. Linnaelanikkond, selle sotsiaalne ja rahvuslik struktuur. Keskaegne Tallinn
- Kirik ja kultuur. Vaimulikud ordud ja kloostrid. Arhitektuur.
- Katoliku pühakud eesti rahvakalendris.
- Keskaegsed ajaloo ja kultuurimälestised Eestis.
- Wanradt-Koelli katekismus.

3. Üleminekuaeg keskajast uusaega (12 tundi)

Õpitulemused

Teema lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab rahvusvahelisi suhteid Läänemere piirkonnas 16. sajandil; võrdleb suurriikide mõju Läänemere piirkonnas 16. sajandil;
- 2) selgitab Liivi sõja eellugu, käiku ja tulemusi; analüüsib ning hindab allikate alusel sõja osaliste tegevust;
- 3) teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõdade ajal;
- 4) iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus;
- 5) teab, kes olid Balthasar Russow, Ivan IV ja Wolter von Plettenberg, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Üldajalooline taust: Tugeva keskvõimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis. Uue maailmapildi kujunemine. (1 tund)
- Tugeva keskvõimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis.
- Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus.
- Liivi sõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, käik ja tulemused.
- Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Vastureformatsioon.
- Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.

Kohustusliku teema laienduseks

- Reformatsioon Eestis. Haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus.
- Liivi sõda. Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, käik ja tulemused.
- Eesti kolme kuningriigi valduses. Riiklik korraldus ja poliitiline kaart.
- Vastureformatsioon.
- Vene riikide liitmine Moskva ümber.
- Hertsog Magnus ja Liivimaa kuningriik.
- Poola-Rootsi ja Rootsi-Taani sõjad, rahulepingud ja tulemused. Venemaa osalemine Liivi sõjas
- Kultuuri areng. Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.
- Renneri kroonika

Õppetegevus

Eesti ajaloo teemade käsitlemisel on oluline luua seos maailma ajalooga. Selleks käsitletakse iga teemabloki alguses maailma ajaloo vastava ajastu kõige iseloomulikumaid arenguid.

Õpitakse tundma ning iseloomustama tähtsamaid Eesti esiaja perioode ning võrreldakse neid inimeste tegevusalade ja eluolu muutuste alusel. Iseloomustatakse eestlaste suhteid

naaberrahvastega, Eesti halduskorraldust ja majanduslikku arengut. Analüüsitakse Balti risti sõja põhjust, käiku ja tulemusi, selgitatakse kaardi abil Vana-Liivimaa haldus- ja valitsemiskorraldust. Käsitletakse Jüriöö ülestõusu, analüüsitakse ja hinnatakse selle tähtsust ja tähendust. Keskaja ühiskonna tundmaõppimiseks käsitletakse feodaalsuhteid ja talurahva õigusliku seisundi muutumist, elu linnades. Iseloomustatakse keskaja kultuuri põhijooni Eesti näitel, katoliikluse ja reformatsiooni mõju eesti kultuurile ja vaimuelule. Analüüsitakse Liivi sõja eellugu, käiku ja tulemusi, Eestimaa haldusjaotuse muutumist läbi aja, hariduse ja kultuuri arengut ning majanduse arengut ja sellega kaasnevat muutusi ühiskonna elu erinevates valdkondades, sh inimeste igapäevaelus.

Eesti esiajaloo õppimisel on soovitatav külastada kohalikku koduloomuuseumi, korraldada õppekäike kodukoha lähedal asuvatele arheoloogilistele objektidele. Õppekäike võib kavandada erinevate kodukoha ümbruses asuvate ajalooliste objektide, paikade tundmaõppimiseks, mis seonduvad käsitletavate teemadega, sh keskaegsed ehitised, ajalooliste isikutega, lahingutegevusega seotud paigad, jms. Oluline on töötamine erinevate allikatega, sh kroonikad.

Õpikeskkond

Õppetekstid (sh õpik).

Pildimaterjal.

Teabekirjandus, ilukirjandus (nt I. Põltsam. Söömine- joomine keskaegses Tallinnas 2002, M. Hiiemäe. Rahvakalendri tähtpäevad 1998, M.J.Eisen. Esivanemate varandus 1958. Eesti Mütoloogia 1995, S. Vahtre. Muinasaja loojang Eestis 1990. Meie kaugem minevik, A. Andresen. Muinasaja loojangust omariikluse läveni 2001, M. Kindel. Mööda maad ja pikki randa-kohajutte Kuusalu kihelkonnast 2004)

Seinakaart, atlas.

Õppekäigud - ja ekskursioonid : Kooli ajaloo väärtuste rada (ohvrikiivid, Pajulinnus, Silmaallikad, kivikalmed), Hundikangrud Muuksis, Muuksi linnamägi, Kuusalu kirik, Rebala muuseum, Rebala põlispõllud, Kiiu tornlinnus, Kallavere küla ja muuseum, Arheoloogiakeskus Tallinnas, arheoloogiaalane ekspositsioon Vabaduse väljakul, Tallinna vanalinna jalutuskäik, õppefilmid (nt „Kaali saladused“, „Raua sulatamine“), ajaloolised filmid (nt „Kolme katku vahel“, „Viimne reliikvia“)

Buehl, Doug. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus. Tallinn, 2002

Internetimaterjalid (tekstid ja slaidid)

<http://www.history.ee/Berta>, <http://www.history.ee>

<http://www.hot.ee/arheoloogmust/>

Allikakirjandus (nt Henriku Liivimaa kroonika, tõlk. Richard Kleis, toim. Enn Tarvel, Tallinn 1982, Liivimaa vanem riimkroonika, tõlk. Urmas Eelmäe, toim. Enn Tarvel, Tallinn 2003, Bartholomäus Hoeneke: Liivimaa noorem riimkroonika, toim. Sulev Vahtre, Tallinn 1960, Johann Renner: Liivimaa ajalugu 1556–1561, tõlk. Ivar Leimus, Tallinn 1995, Balthasar Russow: Liivimaa kroonika, tõlk. Dagmar ja Hermann Stock, Tallinn 1993, Christian Kelch: Liivimaa kroonika, tõlk. Ivar Leimus, Tartu 2004, Christian Kelch: Liivimaa kroonika järg, tõlk. Ivar Leimus, Tartu 2009.

2.4. III kursuse „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)”- 35 tundi

1. Rootsi aeg (10 tundi)

Õpitulemused

Teema lõpul õpilane:

- 1) teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal;
- 2) iseloomustab Rootsi poliitikat Eesti- ja Liivimaal ning annab sellele allikate ja teabetekstide põhjal hinnangu; hindab allikate usaldusväärsust;
- 3) iseloomustab talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal;
- 4) mõistab luterluse mõju ja Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: rüütelkond, reduktsioon, vakuraamat, piiblikonverentsid, Vastne Testament, Academia Gustaviana;
- 6) teab, kes olid Bengt Gottfried Forselius, Gustav II Adolf, Johan Skytte ja Karl XI, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

- Üldajalooline taust: Rootsi suurriigi ajastu (1 tund)
- Kohustuslikud teemad
- Rootsi suurriigi ajastu
- Rootsi keskvald ja baltisaksa aadel.
- Majanduslik areng. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord.
- Reduktsioon ja selle tulemused. Manufaktuuride teke. Kaubandus.
- Vaimuelu ja kultuur. Luterlus riigiusuna. Esimesed gümnaasiumid. Ülikooli
- asutamine Tartus. Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik.

Kohustusliku teema laienduseks

- Eesti linnad Rootsi ajal.
- Nõiaprotsessid.
- Rootsiaegsed ajaloo- ja kultuurimälestised Eestis. Rahvuskultuur
- Forseliuse seminar. Kodanikualgatus, kultuuriline identiteet, elukestev õpe
- Eesti kirjakeele areng. Kultuuriline identiteet

2. Eesti XVIII sajandil (10 tundi)

Õpitulemused

Teema lõppedes õpilane

- 1) selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju;
- 2) iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule;
- 3) analüüsib allikate ja teabetekstide alusel talurahva majandusliku olukorra ning õigusliku seisundi muutumist;
- 4) analüüsib rahvastikuprotsesse mõjutanud tingimusi;
- 5) analüüsib Euroopa valgustusideede mõju eesti vaimuelule;

- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: balti erikord, restitutsioon, asehalduskord, vennastekogud;
- 7) teab, kes olid Karl XII, Peeter I, Katariina II, Anton Thor Helle ja August Wilhelm Hupel, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Üldajalooline taust: Venemaa euroopastumine 18. sajandil. Katariina II valgustatud absolutism (1 tund)
- Põhjasõda, selle põhjused, käik ja tulemused.
- Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. saj. Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule.
- Balti erikord. Vene keskvoim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus.
- Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Asehalduskord.
- Vaimuelu 18. sajandil. Baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus.
- Karl XII. Peeter I. Rahvapärinus Põhjasõjast.
- Rahvastikumuutused.
- Eesti linnad, kaubandus ja tööstus 18. sajandil.

Kohustusliku teema laienduseks

- Katariina II valgustatud absolutism.
- Vennastekogude liikumine. Rahvuskultuur, kõlblus, väärtushinnangud, kodanikualgatus
- Eestikeelne kirjasõna. Eestikeelne Piibel. Rahvuskultuur
- Ajaloo- ja kultuurimälestised.

3. Eesti XIX sajandil ja XX sajandi algul (15 tundi)

Õpitulemused

Teema lõppemisel õpilane

- 1) teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid;
- 2) mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eesti ajaloos;
- 3) iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja seoseid Euroopaga;
- 4) teab, millised olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib allikate alusel rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid;
- 5) iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut XIX sajandi lõpul ning loob seoseid omariikluse kujunemisega;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: estoofiil, ärkamisaeg, rahvuslik liikumine, venestamine, Aleksandrikool;

- 7) teab, kes olid Karl Ernst von Baer, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Johann Voldemar Jannsen, Jakob Hurt, Carl Robert Jakobson, Lydia Koidula ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kohustuslikud teemad

- Üldajalooline taust: Moderniseeruv Euroopa: industriaalühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine. Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul (1 tund)
- Talurahva vabanemine. Pärisorjuse kaotamine Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine.
- Talude päriseksostmine. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna-Eesti arengus. Ärkamisaeg.
- Eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Eesti haritlaskonna kujunemise algus. Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel.
- Moderniseeruv Eesti. Majanduse areng. Raudteede ehitamine. Selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine.
- Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused. 1905. aasta sündmused ja nende mõju ühiskonnale.

Kohustusliku teema laienduseks

- Talurahvarahutused.
- Perekonnanimede panek. Identiteet
- Väljarändamine. Kultuurilise identiteedi säilimine võõrsil
- Vene keskvõim ja baltisakslased.
- Rahvahariduse edenemine, eestikeelse ajakirjanduse kujunemine. Rahvuskultuur
- Teatri, kirjanduse, muusika areng. Rahvuskultuur
- Ühistegevus. Palvekirjade aktsioon. Kodanikualgatus
- Esimene üldlaulupidu. Eesti Aleksandrikooli komiteed. Eesti Kirjameeste Selts. Rahvuskultuur
- Eesti Üliõpilaste Selts.
- Eesti Rahva Muuseumi loomine.
- Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts.

Õppetegevus

Eesti ajaloo teemade käsitlemisel on oluline luua seos maa ilma ajalooa. Selleks käsitletakse iga teemabloki alguses maailma ajaloo vastava ajastu kõige iseloomulikuma arenguid. Õpitakse tundma, kuidas toimus Rootsi võimu järk-järguline kehtestamine kogu Eesti alal. Iseloomustatakse Rootsi poliitikat Eesti- ja Liivimaal, talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal ja luterluse mõju Eesti vaimuelu ja kultuuri arengule. Õpilasi

suunatakse aktiivselt osalema diskussioonis ning rühmatöös, mis võimaldab käsitleda Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengule. Analüüsitakse Põhjasõja põhjusi ja tulemusi, iseloomustatakse Balti erikorda ja selle mõju Eesti arengule. Käsitletakse talurahva õigusliku seisundi muutumist Vene ajal ning analüüsitakse majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid. Võrreldakse majanduslikku arengut ja toimunud muutusi Rootsi ja Vene võimu ajal. Iseloomustatakse kultuuri ja vaimuelu arengut 18. ja 19. sajandil, rahvusliku liikumise eeldusi, ettevõtmisi ja tähtsust Eesti ajaloos. Tuuakse välja venestusaja tunnused ning mõju poliitilise mõtte arengule Eestis. Eluolu tundmaõppimiseks erineval perioodil on soovitatav külastada koduloomuuseumi, ERMi või Eesti Vabaõhumuuseumi. Oluline on töötada erinevate ajalooallikatega, õppida tundma muutusi Eesti haldusjaotuses.

Õpikeskkond

- õppetekstid (õpik)
- seinakaart, atlas
- teabekirjandus ja ilukirjandus: Põltsam, I., Söömine ja joomine keskaegses Tallinnas. Argo, Tallinn 2002
Vahtre, S. Muinasaja loojang Eestis. Olion, Tallinn 1990
Vahtre, S., Piirimäe, H. Meie kaugem minevik. Valgus, Tallinn, 1983
Tamm, J. Eesti keskaegsed kloostrid. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn 2002
Zobel, R. Tallinn (Reval) keskajal. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn 2001
- pildimaterjal
- õppekursioonid keskaegsesse Tallinna, Eesti Ajaloomuuseumi, Tallinna Linnamuuseumi, kodukohamuuseum Kolgas, kooli muuseumituba, Kuusalu kirik, Kuusalu surnuaed, Kolga, Kodasoo ja Kiiu mõis, kooli ajalooväärtuste rada
- arhiiv (Eesti riigiarhiiv, Eesti Ajalooarhiiv, kooli arhiiv, AIS)
- Buehl, Doug. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. SA Omanäolise kooli Arenduskeskus. Tallinn 2002
- Internet (<http://www.history.ee>, <http://www.folklore.ee/Berta>, www.slideshare.ee, www.dea.nlib.ee/)
- Ajalooallikad (kronoloogilises järjestuses)
Eesti ajalugu. Kronoloogia. Koost. Vahtre, S., Olion, Tallinn 1994, 2007
Eesti rahva ajalugu 2. Taani- ja orduaeg, mõisad ja teoorjus. JK, Tallinn 1996
Eesti rahvakultuuri leksikon. Koost. Viires, A. Eesti Entsüklopeediakirjastuse AS 1995, 2000, 2007
Henriku Liivimaa kroonika. Eesti Raamat, Tallinn 1982,1993, 2005
Bartholomäus Hoencke. Liivimaa noorem riimkroonika. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1960
Balthasar Russow. Liivimaa kroonika. Tallinn 1993
Johann Renner. Liivimaa ajalugu 1556 – 1561. Olion, Tallinn 1995, 2006
Christian Kelch: Liivimaa kroonika, tõlk. Ivar Leimus, Tartu 2004.
Christian Kelch: Liivimaa kroonika järg, tõlk. Ivar Leimus, Tartu 2009.
- Kirjandus (alfabeetilises järjestuses)
Endel Annus: Eesti kalendrikirjandus 1720–1900. Tallinn 2000.

Veiko Berendsen, Margus Maiste: Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897, Tartu 1999.

Eesti ajalugu, peatoim. Hans Kruus, 3. kd.: Rootsi ja Poola aeg, Tartu 1940.

Eesti ajalugu, peatoim. Sulev Vahtre, 4. kd.: Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni, toim. Mati Laur, Tartu 2003.

Eesti ajalugu. Kronoloogia, koost. Sulev Vahtre, 2. tr., Tallinn 2007.

Eesti ajalugu elulugudes, koost. Sulev Vahtre, Tallinn 1997.

Eesti kunsti ajalugu, 2. kd.: 1520–1770, toim. Krista Kodres, Tallinn 2005.

Eesti rahvakultuur, toim. Ants Viires ja Elle Vunder, Tallinn 1998.

Eesti talurahva ajalugu, toim. Juhan Kahk ja Enn Tarvel, Tallinn 1992.

Rein Helme: 1812. aasta Eestis ja Lätis, Tallinn 1990.

Ea Jansen: Eestlane muutub ajas. Seisusühiskonnast kodanikuühiskonda, Tartu 2007.

Indrek Jürjo: Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819, Tallinn 2004.

Juhan Kahk: Murrangulised neljakümnendad, Tallinn 1978.

Toomas Karjahärm, Väino Sirk: Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917, Tallinn 1997.

Toomas Karjahärm: Ida ja Lääne vahel. Eesti-Vene suhted 1850–1917, Tallinn 1998.

Aivar Kriiska, Andres Tvauri, Anti Selart, Birgit Kibal, Andres Andresen, Ago Pajur: Eesti ajaloo atlas, Tallinn 2006.

Hans Kruus: Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail, Tartu 1930.

Enn Küng: Rootsi majanduspoliitika Narva kaubanduse küsimuses 17. sajandi teisel poolel, Tartu 2001 (Scripta Archivi Historici Estoniae).

Mart Laar: Raamat Jakob Hurdast, Tartu 1995.

Mart Laar: Äratajad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad, Tartu 2005 (Scripta Archivi Historici Estoniae).

Margus Laidre: Lõpu võidukas algus. Karl XII Eesti- ja Liivimaal 1700–1701. Tartu 1995.

Margus Laidre: „Üks hä ja tru õigge sullane“. Elust Rootsi sõjaväes Eesti- ja Liivimaal 1654–1700, Tartu 1999 (Scripta Archivi Historici Estoniae).

Margus Laidre: Dorpat 1558–1708. Linn väe ja vaenu vahel, Tallinn 2008.

Mati Laur: Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800, Tallinn 1999.

Matri Laur: Abja fenomen. Talude päriksostmise algusest Eestis. – Ajalooline Ajakiri 1999, nr. 3-4, lk. 19-31.

Lea Leppik: Rektor Ewers, Tartu 2001.

Herbert Ligi: Talupoegade koormised Eestis 13. sajandist 19. sajandi alguseni, Tallinn 1968.

Kersti Lust: Pärisorjast päriskohaomanikuks. Talurahva emantsipatsioon eestikeelse Liivimaa kroonukülas 1819–1915, Tartu 2005 (Scripta Archivi Historici Estoniae).

Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil, koost. Enn Küng, 1. kd., Tartu 2002; 2. kd., Tartu 2006; 3. kd., Tartu 2009 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised 8, 12, 17).

Juhan Maiste: Eestimaa mõisad, Tallinn 1996.

Aadu Must: Eestlaste perekonnaloos allikad, Tartu 2000.

Heldur Palli: Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712, Tallinn 1996.

Heldur Palli: Eesti rahvastiku ajalugu 1712–1799, Tallinn 1997.

- Toomas Paul: Eesti piiblitõlke ajalugu, Tallinn 1999.
- Juhan Peegel: Eesti ajakirjanduse algus (1766–1857), Tallinn 1966.
- Helmut Piirimäe (toim.): Tartu Ülikooli ajalugu, 1. kd. (1632–1798), Tallinn 1982.
- Helmut Piirimäe, Sulev Vahtre: Meie kaugem minevik, Tallinn 1983.
- Helmut Piirimäe: Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil, Tartu 2009.
- Raimo Pullat (koost.): Tallinna ajalugu 1860-ndate aastateni, Tallinn 1976.
- Aivar Põldvee: Talurahvakoolid Eesti- ja Liivimaal 17. sajandi viimasel veerandil. – Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16./17. sajandil, Tartu 2002 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, 8).
- Tõnu Raid: Eesti teedevõrgu kujunemine, Tallinn 2005.
- Tiit Rosenberg: Eesti mõisate ajalooline ülevaade. – Eesti mõisad, Tallinn 1994, lk. 7-55.
- Seltsid ja ühiskonna muutumine: talupojaühiskonnast rahvusriigini. Artiklite kogumik, toim. Ea Jansen, Jaanus Arukaevu, Tartu 1995.
- Ilmar Talve: Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni, Tartu 2004.
- Tarto Maa Rahwa Näddali-Leht. Uurimusi ja allikmaterjale, koost. Tõnu Tannberg, Tartu 1998.
- Tõnu Tannberg: Maakaitseväekohustus Balti kubermangudes 19. sajandi 1. poolel (1806–1856), Tartu 1996 (Scripta Archivi Historici Estoniae).
- Enn Tarvel: Lahemaa ajalugu, Tallinn 1983.
- Arvo Tering: Ülikoolidesse sõitvate eesti- ja liivimaalaste reisiolud 17.-18. sajandil. – Kultuuriloolised ekskursid, Tartu 2000 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, 6), lk. 67-117.
- August Traat: Vallakohus Eestis. 18. sajandi keskpaigast kuni 1886. aasta reformini, Tallinn 1980.
- Lauri Vahtre: Eestlase aeg. Uurimus Eesti rahvapärase ajaarvamise ajaloost, Tallinn 2000.
- Sulev Vahtre: Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782–1858), Tallinn 1973.
- Ülo Valk: Allilma isand. Kuradi ilmutuskujud eesti rahvausus, Tartu 1998.
- Vene aeg Eestis. Uurimusi 16. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi alguseni, koost. Tõnu Tannberg, Tartu 2006 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, 14)
- Vene impeerium ja Baltikum: venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses, koost. Tõnu Tannberg ja Bradley Woodworth, Tartu 2009 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, 16).
- Ants Viires: Vana Eesti rahvaelu, Tallinn 2004.
- Lähiajaloo allikad (kronoloogilises järjestuses)

Eesti! Sa seisad lootusrikka tuleviku lävel, kus sa vabalt ja iseseisvalt oma saatust määrata ja juhtida võid. Eesti riikluse alusdokumendid 1917–1920, koost. Ago Pajur, Tartu 2008.

Molotovi-Ribbentropi paktist baaside lepinguni. Dokumente ja materjale, koost. Heino Arumäe jt., Tallinn 1989.

Baasidelepingust anneksioonini. Dokumente ja materjale, koost. Jüri Ant, Tallinn 1991.

Lähiajaloo kirjandus (alfabeetilises järjestuses)

Jüri Ant (koost.): Kas nad lahkusid Moskva rongiga? 1. detsember 1924. Artikleid ja dokumente, Tallinn 1996.

Heino Arumäe, Tiit Arumäe (koost.): Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Dokumente ja materjale, Tallinn 1993.

Eesti ajalugu, peatoim. Sulev Vahtre, 6. kd.: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni, toim. Ago Pajur ja Tõnu Tannberg, Tartu 2005.

Eesti ajalugu. Kronoloogia, koost. Sulev Vahtre, 2. tr., Tallinn 2007.

Eesti ajalugu elulugudes, koost. Sulev Vahtre, Tallinn 1997.

Eesti NSV aastatel 1940–1953. Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis, toim. Tõnu Tannberg, Tartu 2007 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, 15)

Mati Graf: Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934, Tallinn 2000.

Magnus Ilmjärv: Hääletu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus. 1920. aastate keskpaigast anneksioonini, Tallinn 2004.

Toomas Karjahärm, Väino Sirk: Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987, Tallinn 2007.

Aivar Kriiska, Andres Tsvauri, Anti Selart, Birgit Kibal, Andres Andresen, Ago Pajur: Eesti ajaloo atlas, Tallinn 2006.

Ene Kõresaar: Elu ideoloogiad. Kollektiivne mälu ja autobiograafiline minevikutõlgendus eestlaste elulugudes, Tartu 2005 (Eesti Rahva Muuseumi sari, 6).

Olev Liivik: Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee aparaat, Tartu 2006.

Rein Marandi: Must-valge lipu all. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937. I kd.: Legaalne periood (1929–1934), Stockholm 1991 (Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia, 6).

Eero Medijainen: Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934, Tartu 1991.

Eero Medijainen: Saadiku saatust. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940, Tallinn 1997.

Eero Medijainen: Maailm prowintsionu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918–1940, Tartu 1998.

Eero Medijainen: 1939. Võimalused ja valikud, Tartu 2000.

Romaldas J. Misiunas, Rein Taagepera: Balti sõlteaastad 1940–1990, Tallinn 1997.

Ago Pajur: Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934, Tartu 1999 (Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost, 2).

Ago Pajur: Iseseisvusmanifesti sünn. – Tuna 2003, nr. 2, lk. 27-43.

Ago Pajur: Landeswehri sõja puhkemine. Eesti vaatenurk. – Tuna 2009, nr. 2, lk. 51-71.

Arvo Pesti (koost.): Dissidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987, Tallinn 2009.

Aigi Rahi: 1949. aasta märtsiküüditamine Tartu linnas ja maakonnas, Tartu 1998.

Georg von Rauch: Balti riikide ajalugu 1918–1940, Tallinn 1995.

Reigo Rosenthal: Loodearmee, Tallinn 2006.

Sõja ja rahu vahel. Koguteos, 1. kd.: Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani, toim. Enn Tarvel ja Tõnu Tannberg, Tallinn-Tartu 2004.

Ilmar Talve: Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni, Tartu 2004.

Jaak Valge: Lahtirakendamine. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924, Tallinn 2003.

2.5 IV Kursus „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel”

1. Maailm Esimese maailmasõja eel

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab suurriikide arenguhooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes;
- 2) teab suurriikide sõjalis-poliitilisi blokke ning analüüsib Antanti ja Kolmikliidu taotlusi;
- 3) tunneb maailma poliitilist kaarti enne Esimest maailmasõda: näitab kaardil suurriikide sõjalistesse blokkidesse kuuluvaid riike, koloniaalimpeeriume;
- 4) iseloomustab maailma majanduse arenguhooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid imperialism, monopol, Antant, Kolmikliit.

Õppesisu

Suurriikide arenguhooni: poliitiliste süsteemide erinevused, Venemaa.

Maailma majandus: teadusrevolutsioon, monopolid, kapitali eksport, vabaturumajandus ja protektsionism.

Suurriikide liidud: kujunemise põhjused ja tagajärjed.

2. Esimene maailmasõda

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi;
- 2) analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule;
- 3) analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi;
- 4) teab Eesti Vabadussõja sündmusi ning kirjeldab sõja käiku kaardi alusel;
- 5) mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu;
- 7) teab, kes olid Nikolai II, Vladimir Lenin, Jaan Poska, Johan Laidoner ja Konstantin Päts, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Esimese maailmasõja põhjused.

Sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid.

Esimese maailmasõja tagajärjed: impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide sünd Euroopas, uus maailmakord ja Rahvasteliit.

Eesti iseseisvumine: eeldused, iseseisvumine, Vabadussõda, Tartu rahu.

3. Maailmasõdadevaheline aeg: demokraatia ja diktatuurid

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib ja võrdleb rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning teab muutuste põhjusi;
- 2) teab ja iseloomustab rahvusvahelisi kriise: Kaug-Ida, Etioopia, Hispaania kodusõda;
- 3) iseloomustab majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju;
- 4) analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 5) analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, NSVL, fašism, natsionaalsotsialism, Rahvasteliit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, vabadussõjalased;
- 7) teab, kes olid Jossif Stalin, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin D. Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Euroopa-kesksus ning rahvusvahelised suhted.

Demokraatia levik.

Demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Majanduskriis: põhjused, levik ja mõju, Roosevelti uus kurss.

Autoritarism, totalitarism: fašism, natsionaalsotsialism, kommunism.

Diktatuuride iseloomulikud jooned, eripärad ja levik: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Uute konfliktide kujunemine, kriisikolled.

Eesti tee demokraatiale autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

4. Teine maailmasõda

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib rahvusvahelisi suhteid Teise maailmasõja eel;
- 2) iseloomustab Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
- 3) iseloomustab sõjategevust kaardi järgi;
- 4) teab Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemislugu;
- 5) analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti ajaloole;
- 6) teab, kes olid Winston Churchill, Charles de Gaulle, Dwight Eisenhower, Georgi Žukov, Johannes Vares ja Otto Tief, ning iseloomustab nende tegevust;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Anšluss, Müncheneri konverents, MRP, baaside leping, okupatsioon, suvesõda, Atlandi harta, ÜRO.

Õppesisu

Teine maailmasõda kui Esimese maailmasõja jätk.

Teise maailmasõja põhjused: Saksamaa, Nõukogude Liidu ja Jaapani agressiivne välispoliitika ning demokraatlike Lääneriikide lepituspoliitika nurjumine.

Sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased. Hitleri-vastane koalitsioon ja selle kujunemine: Atlandi harta, Teherani, Jalta ja Potsdami konverentside tähtsus.

Tähtsamad sõjatandrid ja lahingud: rinded, tähtsamaid lahingud (Pearl Harbor, Moskva, Midway, Stalingrad, Kursk, El-Alamein, Normandia dessant).

Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele arengule.

Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja -kahjud, sõja mõju inimeste elukäikudele. Pagulaskond.

2.6 V Kursus „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel”

1. Külma sõda

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme;
- 2) analüüsib külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi;
- 3) analüüsib rahvusvahelist olukorda külma sõja ajal;
- 4) iseloomustab kahe Saksa riigi arengut külma sõja ajal;
- 5) teab, kes olid Harry Truman, John F. Kennedy, Nikita Hruštšov, Fidel Castro, Konrad Adenauer ja Willy Brandt, ning iseloomustab nende tegevust;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külma sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie.

Õppesisu

Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, liidud. Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid.

Kahepooluseline maailm: USA ja NSVLi vastasseis.

Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine, kahe Saksa riigi vahelised suhted.

2. Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 2) teab Euroopa integratsiooni kujunemist ja põhietappe;
- 3) teab, kes olid Ronald Reagan ja Robert Schumann, ning iseloomustab nende tegevust;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE.

Õppesisu

- 1) USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.
- 2) Ühise Euroopa integratsiooni otsingud. Euroopa integratsioon.

3. NSVL ja kommunistlik süsteem

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja põhijooni;
- 2) iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut;
- 3) analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi;
- 4) analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kollektiviseerimine, industrialiseerimine, stalinism, sula, stagnatsioon, dissidentlus, Brežnevi doktriin, plaanimajandus, sotsialismileer, liiduvabariik, kultuurirevolutsioon;
- 6) teab, kes olid Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mao Zedong, Johannes Kärin, Aleksander Dubček ja Lech Walesa, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Kommunistliku süsteemi kujunemine.

Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus.

NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon.

Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted väliseestiga.

4. Maailm sajandivahetusel

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib kommunistliku süsteemi lagunemise põhjusi;
- 2) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu;
- 3) analüüsib jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist;
- 4) analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku;
- 5) selgitab Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma;
- 6) teab, kes olid Ronald Reagan, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, George Bush, Helmut Kohl, Vaclav Havel, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress, Põhiseaduse Assamblee.

Õppesisu

NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine: Berliini müüri langemine, majanduslikud ja poliitilised reformid NSVLis. Kommunistliku bloki lagunemise ja kommunistlike ideede krahhi mõju väärtushinnangutele.

Külma sõja lõpp ja geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine.

USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas.

Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine.

Uued pingekolled: Balkani kriis.

3. Sissejuhatus filosoofiasse. Filosoofia põhiprobleemid.

2 KURSUST

XI-XII klass

1. Õppe-eesmärgid

Arendada kriitilise mõtlemise oskust, selgitades samaaegselt tolerantsuse vajalikkust liberaalses demokraatias ja näidates selle piire.

Integreerida õpilaste humanitaar- ja loodusteaduste alaseid teadmisi, selgitada nende aluseks olevaid tunnetusviise.

Arendada õpilaste teoreetilise arutlemise oskust ning analüüsivõimet.

Aidata kaasa õpilase isiksusliku maailmavaate ja eneserefleksiooni võime kujunemisele.

2. Õppetegevused

Filosoofia võimaldab luua süsteemi õpilaste senistes teadmistes, aitab kujundada sallivust erinevate mõtteviiside suhtes ning samaaegselt arendada kriitilist ja analüüsivat mõtlemist.

Tänapäeval on probleemid oma olemuselt üha enam filosoofilised. Loodusteadused pööravad tähelepanu eetilisele, sotsiaalsele ja filosoofilisele aspektile. Tõusevad esile inimlikud väärtused, taandub tehnokraatlik mõtteviis.

Filosoofia kursusele on iseloomulik kindlate ja ainuõigete vastuste puudumine. See peegeldab filosoofia aine spetsiifikat, kus ühegi probleemi puhul ei saa nimetada seisukohta, mis oleks kõige õigem või mida tunnustaks enamik kaasaja filosoofe. Õpilastel tuleb harjuda mõttega, et sageli ei ole arutluse tulemuseks mitte probleemi lahendus, vaid hoopis selle sügavam mõistmine.

Seetõttu tõuseb ka filosoofia kursuses esiplaanile loogiliselt korrektsete küsimuste sõnastamine, millele võib pakkuda mitmeid alternatiivseid lahendusi. Oskus küsimusi esitada näitab antud teemast arusaamist ja uuritava probleemi mõistmist. Filosoofia kursuse raames korraldatakse diskussioone, rakendatakse grupitöö meetodeid, harjutatakse filosoofilis-kriitilise essee kirjutamist. Filosoofilise essee kirjutamise kogemus on õpilasele arutleva lõpukirjandi kirjutamisel toeks.

Paljusid teemasid saab õpetada erinevate grupitöö meetodite abil. Samas saab arendada ka suulise väljendusoskuse kujundamist ja tööd algtekstidega.

Filosoofia põhiprobleemid on suhteliselt iseseisvad ja piiritletud, kuid siiski ei saa neid õpetada väljaspool ajaloolist konteksti. Probleeme saab selgitada ühe või teise väljapaistva filosoofi õpetuse taustal.

3. Hindamine

Filosoofia ainet hinnatakse kursuse lõpul koondhindegaga. Koondhinne kujuneb erinevate osaoskuste hindamisest: arutlused, töö algtekstidega, filosoofilis-kriitiline essee. Hindamiskriteeriumid koostatakse vastavalt ülesande keerukusele.

Filosoofias hinnatakse õpilase mõttekäigu selgust ja loogilisust, argumenteerimisoskust, suulist ja kirjalikku väljendusoskust. Mõttekäigu vormilist külge peab toetama teema sisu hea tundmine, s.t kursuse piires õpitavate teemade ja probleemide olemuse ning nende ajaloolise

tausta mõistmine. Essee hindamisel arvestatakse teema avamist ja probleemi püstitust, mõttekäigu selgust ja argumenteerimisoskust.

4. Kursuse sisu

Sissejuhatus

Filosoofia määratlus

Antiikfilosoofia

- Sokrates. Väitluskunst
- Platon “Sokratese apoloogia” Platoni ideede õpetus, koopamüüt, õpetus ideaalsest riigist
- Demokritos - Õpetus aatomitest. Aforismid
- Küünikud - Diogenes
- Stoikud. Seneca. “Moraalikirjad Luciliusele”
- Marcus Aurelius „Iseendale“

Antiikaja inimese maailmapilt

Keskaja inimese maailmapilt

Renessansiaja inimese maailmapilt

Uusaja filosoofia

• F. Bacon	Empirism. Iidolid
• R. Descartes	Ratsionalism- Cogito, ergo sum

Saksa klassikaline filosoofia

• I.Kant	Tunnetusteooria
• F. Hegel	Ajaloofilosoofia

Irratsionalism. Pessimism

• Schopenhauer	Inimese elumõtte otsingud
• S. Kierkegaard	Inimese elutee valikud
• F. Nietzsche	Üi inimene
• A. Camus	Sisyphose müüt. Mässav inimene

Tunnetusteooria

- Teadmise tähendus, allikad ja erinevad vormid

- Empirism ja ratsionalism filosoofia ajaloos
- Mis on tõde. Erinevad tõetooriad

Väärtusfilosoofia

- Eetika ja moraal. Käitumise moraalne analüüs(motiiv ja tulemus,eesmärk ja abinõud, moraalne konflikt).
- Eetikateooriad. Praktilise eetika probleeme
- Elu mõtte küsimus

5. Seos teiste ainetega

Ajalugu

Annab ajaloolise tausta. Filosoofide koolkondade kujunemine on tihedalt seotud majandusliku ja poliitilise ajalooga.

11. klassi kursusest on õpitud järgmised filosoofiat toetavad teemad: Kreeka mütoloogia, kunst, religioon; üldlevaate korras on õpilased tutvunud ka Sokratese, Platoni ja Aristotelese elu ja õpetusega; keskaja tähtsus maailma kultuuriloos; religioosne maailmapilt; rüütlikultuur; teadus, skolastika, Aquino Thomas.

Renessanss: isiksusekeskne maailmakäsitus; antiikkultuuri taassünd.

Kirjandus

Paljud filosoofid on tuntud ka kirjanikena. Kirjandus ja filosoofia on omavahel väga tihedalt läbi põimunud.

Antiikaja inimese maailmapilt aitavad ilmetada teemad kirjandusest. Antiikmütoloogia. «Ilias», «Odüsseia». Näiteid eepostest. Antiiklührika. Antiikteater. Antiiktragöödia. Piibel. Renessansiaja inimese maailmapilt aitavad avada kirjanduse teemad: renessansi iseloomustus, Boccaccio novellid, Shakespeare, Cervantes Saavedra «Don Quijote». Kirjandus on abiks ka paljude eetikaprobleemide lahkamisel (Kuritöö ja karistus jne.)

Ühiskonnaõpetus

Läbi ajaloo on filosoofid tegelenud ühiskonna analüüsimisega, püüdnud välja töötada täiusliku ühiskonnamudelit.

Füüsika. Keemia. Matemaatika

Filosoofia hõlmas pikka aega kõiki teadusi, paljud filosoofid on ajalukku läinud teadlastena. Avastused ja leiutised on avardanud filosoofide uurimisvaldkondi.

6. Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) oskab oma maailmavaatelisi seisukohti selgitada, kriitiliselt hinnata ja argumenteerida
- 2) suudab arutleda filosoofiliste probleemide üle
- 3) oskab analüüsida jõukohaseid filosoofilisi tekste
- 4) oskab seostatult kasutada varemomandatud teadmisi

7. Väärtused, oskused, hoiakud

- mõistab, et kõik inimesed ei pea ühtmoodi mõtlema;
- oskab hinnata inimese omapära, on tolerantne;
- mõistab, et tõde on väga suhteline mõiste;
- oskab osaleda rühmatöös;
- oskab hinnata varasemate põlvkondade kultuuripärandit;
- oskab kaitsta oma seisukohti ja neid loogiliselt põhjendada.

8. Õppekirjandus ja õppevahendid

- I.Meos. Filosoofia põhiprobleemid. Tln. 1998
- E.Grauberg. Maailm. Tõde. Vabadus. Tln. 1991
- Camus. Mässav inimene. Tln 1996
- Camus. Sisyphose müüt. Tln. 1989
- J. Gaarden. Sofie maailm. Tln. 1996
- F. Kassidi. Sokrates. Tln. 1987
- T. Künnapas. Suured mõtlejad. Tln. 1992
- Meos. Antiikfilosoofia. Tln. 1995
- Meos. Uusaja filosoofia Tln. 1994
- Meos. Kaasaja filosoofia. Tln. 2000
- F. Nietzsche. Nõnda kõneles Zarathustra. Tln. 1993
- R. Plant. Hegel. Tln. 2000
- E. Saarinen. Filosoofia ajalugu tipult tipule. Sokratesest Marxini. Tln. 1996
- E. Salumaa. Antiikfilosoofia. Keskaja filosoofia. Uusaja filosoofia. Tln. 1992-1995
- Schopenhauer. Elutarkus. Tln. 1994
- L. A. Seneca. Moraalikirjad Luciliusele. Tln. 1995
- M. Tanner. Schopenhauer. Tln. 2000
- J. Veimer. Eetikast. Tln. 1990

4. Inimeseõpetus: kursus „Perekonnaõpetus”(35 tundi)

4.1. Üldalused

4.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi perekonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) kujuneb terviklikuks, iseseisvaks ja teisi arvestavaks isiksuseks;
- 2) omandab teadmised, oskused ja hoiakud, mis on esmavajalikud perekonnavalueluks;
- 3) omandab valmiduse tunnetada iseennast ja oma rolli nii kasvuperekonnas kui ka enda loodava perekonna liikmena.

4.1.2. Õppeaine kirjeldus

Perekonnaõpetuse kursuses keskendutakse perekonnavaluelu psühholoogiale, sotsioloogiale, eetikale, perekonnaõigusele, majandamisele ja perekonna rollile ühiskonnas, et toetada vajalike teadmiste, oskuste ja hoiakute omandamist tulevase perekonnavaluelu alusena. Kursus aitab ka tunnetada, mõtestada ja analüüsida olemasolevate kogemuste alusel oma rolli kasvuperekonnas ning arendada vastutustunnet loodavaks perekonnavalueluks nii üksikisikuna kui ka ühiskonnas.

Perekonnaõpetuse kursus toetab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, sotsiaalse ja väärtuspädevuse kujunemist. Teistest õppeainetest on kursus tihedalt seotud loodusainete, kirjanduse ja teiste sotsiaalvaldkonna ainetega.

Õppetegevuse valikul lähtutakse inimeseõpetuse üldisest eesmärgist, et toetada õpilase isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist, kusjuures põhirõhk on hoiakute kujundamisel.

Õpilane õpib tundma ühiskonnas toimivaid demograafilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja ajaloolisi protsesse ning nähtusi, mis mõjutavad pereelu struktuure ja protsesse. Samuti integreerib õppeaine sotsiaalainete õppimisel saadud teadmisi ja oskusi ning eelmistel kooliastmetel õpitut, süstematiseerides õpitut perekonnavaluelu kontekstis ühiskonnas. Sestap rõhutatakse inimeseõpetuse praktilist ja rakenduslikku kallakut. Õppetegevused on aine eesmärkidest lähtuvalt õpilase jaoks mõistetavad ja tähenduslikud ning toetavad arusaama õpitava vajalikkusest. Kogu ainekäsitus on võimalikult elulähedane.

Õppe-metoodiliselt on tähtsad kolm valdkonda:

- 1) mitmekesised õppemeetodid, sh aktiivõppemeetodid (nt arutelud, rollimängud, rühmatööd, paaritööd, projektitööd, uurimistööd, juhtumianalüüsid, ajurünnakud jne) ning praktilised ülesanded (nt vaatlused, intervjuud jne);
- 2) individuaalse ja kollektiivse õppe võimaldamine;
- 3) õppe sidumine koolivälise eluga (nt projektitööd, uurimistööd, kohtumised erinevate inimestega jne), tagades aine seotuse igapäevaeluga.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid on metoodiliselt mitmekesised, luues võimalused nii individuaalseks kui ka kollektiivseks õppeks ning sidudes selle igapäevaeluga.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine vaimse õpikeskkonna osana toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele ning võimalustele vabalt arvamust avaldada, võimalustele initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Perekonnaõpetuses õpetatakse teatud teemasid ülevaate korras ja teatud teemasid sügavuti. Teemasid võib käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused.

4.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi õpitulemused kajastavad õpilase rahuldavat saavutust.

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) selgitab kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus;
- 2) väärtustab perekonda ning teab, oskab näha ja analüüsida lähedaste inimsuhete rolli inimese elus ning oma vastutust suhtes;
- 3) analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning omab valmidust korraldada argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist;
- 4) tunneb abielu ja perekonna psühholoogilist, õiguslikku ning majanduslikku külge, teadvustades ühiskonna mõju perekonna kasvatustegevusele;
- 5) selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja lapsevanema rolli lapse kasvatamises;
- 6) selgitab püsisuhte olemust ning selle seost seksuaalsuse ja armastusega, väärtustades usaldust ning positiivsed tundeid;
- 7) tunnetab iseennast, oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena;
- 8) omab valmidust seostada enda tehtavaid valikuid isikliku pereelu õnnestumise võimalusega tulevikus;
- 9) mõistab vajadust tegutseda turvaliste inimsuhete loomise, säilimise ja arendamise nimel ning on valmis olema pere ja peret ümbritseva sotsiaalse võrgustiku liige.

4.2. Õpitulemused ja õppesisu

1. Perekond (5 tundi)

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab perekonna ja peresuhte muutumist aegade vältel;
- 2) selgitab kooselu ja perekonna vormide mitmekesisust, analüüsides nende eeliseid ning puudusi;

- 3) analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning selgitab, kuidas oleneb nende täitmine igast pereliikmest;
- 4) selgitab perekeskse ja individualistliku perekäsitluse olemust.

Õppesisu

Perekond. Perekonna minevik, olevik ja tulevik. Kooseluvormid. Perekonna eri vormid. Perekonna funktsioonid indiviidi ja ühiskonna seisukohast. Perekeskne ja individualistlik perekäsitlus. Läbiv teema: Kultuuriline identiteet- Perekond kultuuri kandjana. Üksielamise plussid ja miinused. Põlvkondadevahelised suhted perekonnas (Läbiv teema: Väärtused ja kõlblus)

2. Püsisuhe (4 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab püsisuhte loomist ja säilimist mõjutavaid tegureid ning tähtsustab positiivseid tundeid ja negatiivsete tunnetega toimetulekut turvalise püsisuhte alusena;
- 2) mõistab püsisuhtest tulenevat vastutust ning kirjeldab toimetulekuviise lähisuhete lõppemise korral;
- 3) kirjeldab armastuse olemust, võttes aluseks armastuse liigituse;
- 4) selgitab seksuaalsuhete seotust armastusega ning turvalise ja vastastikku rahuldust pakkuva seksuaalkäitumise põhimõtteid inimsuhetes;
- 5) kirjeldab, kuidas mõjutavad ühiskond ja kultuur suhtumist seksuaalsusesse ning seksuaalsuhetesse.

Õppesisu

Lühi- ja pikaajaline suhe. Püsisuhte loomine ja säilitamine. Püsisuhte püsimist mõjutavad tegurid. Tunded ja püsisuhe. Püsisuhtest tulenev vastutus. Toimetulek suhete lõppemisega. Armastuse olemus ja liigid. Seksuaalsuhted. Turvaline seksuaalkäitumine (läbiv teema: Tervis ja ohutus). Ühiskonna ja kultuuri mõju suhtumisele seksuaalsusesse.(kultuuriline identiteet)

3. Abielu (4 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib registreeritud ja vabaabielu võimalikke eeliseid ning puudusi;
- 2) selgitab abieluga seonduvate tavade ja kommete tugevdavat ning toetavat mõju inimsuhetele;
- 3) mõistab lähedase sotsiaalse võrgustiku tähtsust abielu toetava süsteemina;
- 4) kirjeldab abielu perioode ning abieluga kohanemist ja rahulolu mõjutavaid tegureid;
- 5) selgitab abielusuhtest tulenevaid õigusi ja kohustusi.

Õppesisu

Abielu: registreeritud abielu ja vabaabielu. Abielu sõlmimise tingimused ja kord. Abieluvara leping. Abiellumine: tavad ja kombed.(väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet) Abielu toetav lähedane sotsiaalne võrgustik. Abieluline kohanemine. Abielu perioodid. Abielulise rahulolu muutused kooselu jooksul. Abielusuhtest tulenevad õigused ja kohustused.

4. Lapsevanemaks olemine (5 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab lapsevanemaks olemist, lähtudes selle komponentidest;
- 2) analüüsib vanemate kasvatuslikust rollist tulenevat vastutust lapse kasvatamisel;
- 3) analüüsib vanemate kasvatusstiile, lähtudes lapse arengu toetamisest kodukasvatuses;
- 4) selgitab tegureid, mis mõjutavad inimese reproduktiivtervist;
- 5) kirjeldab tõhusaid meetodeid, mis aitavad planeerida rasedust soovitud ajal;
- 6) selgitab planeerimata rasedusega kaasnevat valikuid ning neid mõjutavaid tegureid.

Õppesisu

Lapsevanemaks olemine ja selle komponendid: bioloogiline, juriidiline, psühholoogiline, sotsiaalne. Vanemate roll ja vastutus lapse kasvatajana. Vanemate kasvatusstiilid. Karjääri ja pereelu sobitamine. (elukestev õpe ja karjääriplaneerimine), Pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid. Planeerimata rasedus.(tervis ja ohutus)

5. Laps (5 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab laste arengulisi vajadusi varajases lapseas ja vanemate osa nende rahuldamisel;
- 2) selgitab lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte olemust ning vanemate mõju selle kujunemisele;
- 3) analüüsib kodukasvatuse olemust ja tähtsust lapse arengus.

Õppesisu

Lapse sünnieelne ja sünnijärgne areng ja vanema osa selles. Lapsevanemate tervislikud eluviisid kui terve laps sünni eeldus.(tervis ja ohutus) Kiindumussuhe lapsega ning vanemate mõju selle kujunemisele. Kodukasvatuse olemus, eesmärgid ja osa lapse arengus.(kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus)

6. Kodu ja argielu (4 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teadvustab kodu kui turvalise elukeskkonna mõju inimese ja tema lähisuhete arengule;
- 2) selgitab ning oskab näha võimalusi pereliikmete vajaduste ja väärtustega arvestamiseks ning vastastikuseks toetuseks ja abiks;
- 3) kirjeldab pereliikmete rollide ja rollinõuete kokkuleppelisust ja paindlikkust ning nende mõju peresuhetele;
- 4) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid lahkhelide lahendamise viise peres;
- 5) kirjeldab tegureid, mis mõjutavad pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist ja tervislikku eluviisi, ning selgitab võimalusi neid säilitada ja parandada;
- 6) teab, kuidas sõltuvus erinevatest ainetest või tegevustest mõjutab peresuhteid, ning selgitab kaassõltuvuse olemust;
- 7) oskab seada tervise edendamiseks seonduvaid eesmärke nii enda, perekonna kui ka kogukonna tasandil;
- 8) teadvustab lahkuminekut ja lahtutuse põhjusi ning tagajärgi;
- 9) teadvustab leina olemust ning leinast ülesaamise võimalusi; 10) väärtustab perekondlike suhete säilimist ja perekonda.

Õppesisu

Kodu ja selle loomine. Kodu kui elukeskkond.(kultuuriline identiteet, keskkond) Pereliikmete vajadused ja väärtused ning nende arvestamine.(väärtused ja kõlblus) Sallivus suhetes. Rollide jaotumine peres. Võrdõiguslikkus. Abistavad suhted peres.

Suhtlemine peres. Lahkhelid peres ning nende lahendamise võimalused.

Perekond, inimese tervis ja tervislik eluviis. Terviseriskid ning nende ennetamine üksikisiku, perekonna ja kogukonna tasandil.(tervis ja ohutus)

Lahkumine ja lahtutus. Lein ja toimetulek sellega. Perekondlike suhete säilitamine.

7. Perekonna majanduselu ja seadusandlus (4 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) oskab kavandada pere eelarvet ning mõistab iga pereliikme õigust oma ajale, ruumile ja materiaalsele kulutustele, arvestades teisi;
- 2) teab põhilisi pereelu ja laste elu reguleerivad seadusi.

Õppesisu

Pere eelarve ja materiaalsed ressursid peres. Abielu ja laste elu reguleerivad seadused.

8. Perekond inimese elus (4 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel;
- 2) selgitab põlvkondi ühendavate sidemete tugevdavat ja toetavat mõju pereelule;
- 3) väärtustab perekonnaelu positiivset rikastavat mõju inimese lähisuhete võrgustikus.

Õppesisu

Perekonna tähtsus inimese elu erinevatel perioodidel. Side põlvkondade vahel. Õnn ja perekonnaelu. (väärtuse ja kõlblus)

4.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub kursuse ulatuses ühtlaselt;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust, aitavad õpitut süvitsi mõista ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: näiteks arvutiklass, ettevõtted, muuseumid, näitused;
- 7) kasutatakse mitmekesiseid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: arutelud, diskussioonid, juhtumianalüüsid, paaristööd, projektõpe, rollimängud, rühmatööd, väitlused, õpimapi ja uurimistöö koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töölehtede täitmine, loovtööde kirjutamine, infootsingud teabeallikatest) jne;
- 8) arvestatakse õpilaste ja kohalikku eripära ning ühiskonnas toimuvaid muutusi, millele loob aluse õppesisu esitus kohustuslike ning süvendavate ja laiendavate teemade kaudu;
- 9) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

4.4. Füüsiline õpikeskkond

1. Inger Kraav, Margit Gagadze, Katrin Kullasepp: Perekonnaõpetus- õpik gümnaasiumile (www.koolibri.ee)
2. klass, kus on võimalused rühmatööks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.
3. Tervishoiumuuseum, Perekonnaseisuaamet
4. www.perekool.ee; www.perefoorum.ee; www.youtube.com; www.eesti.ee; www.just.ee ; www.eetika.ee; www.naisteabi.ee; www.inimene.ee
5. Pere ja Kodu ajakiri, väljaanded, Terviseleht; Tervis
6. Perekonnaseadus, Lastekaitseadus jt. perekonna igapäevaelu ja toimetulekut reguleerivad seadused.

5. Inimeseõpetuse valikkursus „Psühholoogia“ I ja II

5.1 Kursuse lühikirjeldus

Kursus „Psühholoogia“ loob terviku, mõtestades seni omandatud kõrgemal tasemel, kusjuures rõhk on olulistel uurimustel ja katsetel, millega psühholoogilised teadmised on saadud. Samuti omandatakse valmidus mõista ning analüüsida enda ja teiste käitumist, toetudes põhilistele psühholoogilistele seaduspärasustele. Õpilastel kujuneb arusaam psühholoogiast kui inimese tunnetust ja käitumist uurivast teadusest. Kursus toetab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, sotsiaalse ja õpipädevuse kujunemist.

Õppe valikul lähtutakse inimeseõpetuse üldisest eesmärgist, et toetada õpilase isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist. Õpe on aine eesmärkidest lähtudes õpilase jaoks mõistetav ja tähenduslik ning toetab arusaama õpitava vajalikkusest. Kogu ainekäsitus on võimalikult elulähedane.

Kursuse õppesisu käsitletakse psühholoogiateadmiste allikatest ning nende teadmiste igapäevaelus rakendamise võimalustest lähtudes. Psühholoogias õpitakse teatud teemasid ülevaate korras ning teatud teemasid sügavuti. Teemad võivad nii üksteisele järgneda kui olla ka integreeritud, et saavutada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused. Teistest õppeainetest on kursus tihedalt seotud loodusvaldkonna ja teiste sotsiaalvaldkonna ainetega.

Gümnaasiumi valikkursuse õpetamise eesmärk on toetada tervikliku, iseseisva ja teisi arvestava inimese kujunemist, taotledes, et õpilane omandab teadmisi psühholoogia põhiliste seaduspärasuste ja nende uurimise kohta; mõistab ja väärtustab psühholoogiateadmiste rakendamise võimalusi igapäevaelus, sh tervikliku karjääri kujundamisel.

5.2 Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) mõistab inimese taju, tähelepanu, mälu, õppimise, mõtlemise, emotsioonide, motivatsiooni, isiksuse, vaimsete võimete ja sotsiaalsete protsesside põhilisi seaduspärasusi ning tunneb neid enda ja teiste käitumises;
- 2) teab psühholoogias kasutatavaid põhilisi uurimismeetodeid ning eristab teaduslikku teadmist tavateadmisest;
- 3) tunneb igapäevaelus kasutatavaid psühholoogiaga seotud mõisteid ja kontseptsioone;
- 4) oskab rakendada psühholoogia seaduspärasusi enda õppimist analüüsides ning õpioskusi arendades;
- 5) mõistab inimeste erinevuste päritolu ja individuaalsust ning väärtustab individuaalseid ja kultuurilisi erinevusi;
- 6) analüüsib põhiliste sotsiaalsete protsesside mõju inimese käitumisele igapäevaelus;
- 7) mõistab ja kirjeldab psühholoogiateadmiste rakendamise võimalusi igapäevaelus ja rakendab psühholoogiateadmisi enda karjääriplaani koostamisel;
- 8) teab ainevaldkonnaga seotud elukutseid ja ameteid ning mõistab nende töö väärtust ühiskonnas.

5.3 Valikkursuse õpitulemused ja õppesisu

Psühholoogiateadus

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab eristada teaduslikku psühholoogiat rahvapsühholoogiast, väärtustades teaduslikku käsitlust psühholoogiliste nähtuste seletamisel;
- 2) mõistab psühholoogia seoseid teiste teadustega ning oskab tuua näiteid psühholoogiateaduse harude kohta;
- 3) teab psühholoogia põhilisi uurimismeetodeid (kirjeldavad, korrelatiivsed, eksperimentaalsed) ning toob näiteid psühholoogia teaduslike uurimuste kohta.

Õppesisu

Psühholoogia kui teadus. Teaduslik psühholoogia ja rahvapsühholoogia. Psühholoogia uurimismeetodid. Psühholoogia harud ja seos teiste teadustega.

Tunnetuse ja tegevuse bioloogiline alus

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab inimese perifeerse ja kesknärvisüsteemi ehitust ning talitlust;
- 2) teab närviraku ehitust ja talitlust;
- 3) oskab igapäevaelu näidetele tuginedes selgitada aistingute ja meelelise tunnetuse olemust.

Õppesisu

Inimese närvisüsteem: perifeerne ja kesknärvisüsteem. Närviraku ehitus ja talitus. Meeleelundid ning aistingud.

Taju ja tähelepanu

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab taju ülesandeid ja tajukujundite tekkimist lähtuvalt taju omadustest;
- 2) oskab tuua näiteid tajuliikide (sügavus-, liikumis- ja ruumitaju) kohta;
- 3) oskab eristada tahtlikku ja tahtmatut tähelepanu ning kirjeldab nende mõju oma õpitegevusele ning igapäevaelule.

Õppesisu

Taju ja selle omadused. Tajukujundi tekkimine. Tajuliigid: sügavus-, liikumis-, ruumitaju. Tahtlik ja tahtmatu tähelepanu.

Mälu

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab tuua näiteid töömälu ja pikaajalise mälu kohta, toetudes teaduslikule käsitlesele;
- 2) analüüsib isiklike kogemuste kaudu episoodilise, semantilise ja protseduurilise mälu erinevusi;
- 3) mõistab tähelepanu, infotöötluse sügavuse ja info kokkupakkimise mõju mällu salvestamisele
- 4) teab unustamise põhjusi ning oskab tuua näiteid, kuidas muuta meenutamine õppides tõhusamaks.

Õppesisu

Mälu. Töömälu ja pikaajaline mälu. Episoodiline, semantiline ja protseduuriline mälu. Mäluprotsessid: salvestamine, meenutamine, unustamine.

Õppimine

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab, mis on õppimine, ning selgitab, kuidas omandatakse teadmisi ja oskusi;
- 2) teab ja kirjeldab erinevaid õppimise viise: harjumine, tingimine, sotsiaalne õppimine, teadmiste konstrueerimine;
- 3) oskab tuua näiteid õpiviiside rakendumise kohta õppides ning oskab analüüsida oma õppimist.

Õppesisu

Õppimine, teadmised ja oskused. Õpiviisid: harjumine, tingimine, sotsiaalne õppimine, teadmiste konstrueerimine.

Mõtlemine

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab eristada ja kirjeldada mõtlemise elemente (kujundeid, mõisteid ja skeeme) ning mõistab keele ja mõtlemise seoseid;
- 2) teab probleemide lahendamise etappe ja oskab tuua näiteid takistuste kohta probleeme lahendades;
- 3) analüüsib teadmiste ja kogemuste mõju probleemide lahendamisele ning loovale mõtlemisele ja toob selle kohta näiteid;

- 4) oskab rakendada probleemi lahendamise etappe probleemülesandeid lahendades ning analüüsida lahenduse käiku.

Õppesisu

Mõtlemine. Mõtlemise elemendid: kujundid, mõisted, skeemid. Keel ja mõtlemine. Probleemide lahendamine ja loov mõtlemine.

Emotsioonid ja motivatsioon

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab emotsiooni mõistet ja põhiemotsioone ning analüüsib, kuidas väljenduvad emotsioonid füsioloogiliselt, tunnetuslikult ja käitumises;
- 2) analüüsib emotsioonide ja vaimse tervise seoseid, oskab tuua näiteid, kuidas vaimset tervist hoida ning kust vajaduse korral abi leida;
- 3) rakendab õpituatsioonis emotsioonide väljendamise viise, mis ei kahjusta ennast ega teisi, ning väärtustab neid;
- 4) oskab selgitada vajaduste, eesmärkide ja motivatsiooni seoseid;
- 5) rakendab õpituatsioonis oskust seada lühi- ja pikaajalisi eesmärke ning plaanida nende saavutamiseks vajalikke tegevusi;
- 6) teab bioloogilise ja kultuurilise motivatsiooni avaldumisvorme ning oskab tuua nende kohta näiteid;
- 7) oskab kirjeldada inimese saavutusvajaduse rahuldamise võimalusi erinevates tegevusvaldkondades.

Õppesisu

Ematsioon. Emotsiooni komponendid. Põhiemotsioonid ja emotsioonide väljendamine. Vajadused, eesmärgid ja motivatsioon. Bioloogiline ja kultuuriline motivatsioon. Saavutusvajadus. Emotsionaalsed seisundid. Stress. Psühholoogiline kriis, kriisifaasid, kriisikäitumine, ps. abi kriisis olevale inimesele.

Individuaalsed erinevused

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab selgitada isiksuse viiefaktorilist käsitlust, tuues selle kohta näiteid;
- 2) mõistab pärilikkuse ja keskkonna osa isiksuseomaduste kujunemises;
- 3) teab isiksuseomaduste mõõtmise põhilisi meetodeid psühholoogias;
- 4) oskab tuua näiteid üld- ja erivõimekuse väljendumise ning rakendamise võimaluste kohta inimestel;
- 5) teab intelligentsuskoefitsiendi tähendust;
- 6) mõistab normi ja hälbevuse suhtelisust ning väärtustab inimeste erinevusi.

Õppesisu

Isiksus, isiksuseomadused. Isiksuse bioloogilised alused. Vaimsed võimed: üldvõimekus ja erivõimekused. IQ. Individuaalsed erinevused, norm ja hälbivus.

Sotsiaalsed protsessid

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) mõistab kultuurilise ja rahvusliku identiteedi kujunemise mehhanisme;
- 2) analüüsib, kuidas esmamulje, eelarvamused ja stereotüübid mõjutavad inimeste sotsiaalset taju, ning toob selle kohta näiteid;
- 3) analüüsib rühmas toimuvate protsesside (sünergia, vastutuse hajumise, konformsuse, rühmamõtlemise) mõju inimese käitumisele, seostades seda igapäevaeluga;
- 4) väärtustab vajadust seista vastu rühmasurvele, mis õhutab ennast ja teisi kahjustavalt käituma.

Õppesisu

Sotsiaalne võrdlemine ja identiteet. Sotsiaalne taju. Esmamulje, eelarvamused, stereotüübid. Rühmaprotsessid: sünergia, vastutuse hajumine, konformsus, rühmamõtlemine.

Psühholoogia rakendused

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab kirjeldada psühholoogi tööd eri valdkondades ning väärtustab üldinimlikke eetilisi printsiipe psühholoogias;
- 2) mõistab psühholoogiateadmiste olulisust ning väärtuslikkust enda ja teiste käitumise seletamisel.

Õppesisu

Psühholoogi elukutse ja psühholoogia rakendused. Psühholoogiateadmiste rakendamine igapäevaelus.

Füüsiline õpikeskkond:

Jüri Uljas ja Thea Rumberg Psühholoogia gümnaasiumiõpik
TÜ kirjastus Psühholoogia gümnaasiumile
Endel Tulving Mälu
Kriis Õppefilm 7-12 kl
Ene Grauberg Loogika, keel ja mõtlemine

6. Valikõppeaine „Karjääriõpetus“

6.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) väärtustab õppimist elukestva protsessina;
- 2) arendab oma õpioskusi, suhtlemisoskusi, koostöö-, otsustamis- ja infoga ümberkäimise oskusi;
- 3) arendab soovi ja oskust endale eesmärgi seada ja nendeni jõudmiseks süsteemselt tegutseda;
- 4) võtab teadlikult vastutuse oma karjäärivalikute ja -otsuste eest;
- 5) teadvustab oma huvisid, võimeid ja oskusi, mis võimaldavad adekvaatse enesehinnangu kujunemist ning konkreetsete karjääriotsuste langetamist;
- 6) on teadlik erinevatest töövaldkondadest, ametitest/elukutsetest, töösuhteid reguleerivatest õigusaktidest, haridus- ja koolitusvõimalustest, tööturu üldistest suundumustest ning kohalikust majanduskeskkonnast, soorollide osatähtsuse teisenemisest muutuvast töömaailmast;
- 7) kasutab asjakohast informatsiooni karjääri planeerimisel;
- 8) analüüsib oma õpitulemusi ja senist töökogemust ning kavandab oma karjääri.

6.2. Õppeaine kirjeldus

Valikõppeaine „Karjääriõpetus“ raames käsitletakse teemasid, mis kujundavad õpilases valmisolekut optimaalseks rakenduseks tööjõuturul, iseseisva otsustamisvõime arendamiseks, erinevate elurollide täitmiseks ja elukestvaks õppeks. Karjääriõpetus võimaldab ühiskonna inimressurssi tööturul paremal viisil rakendada, viies inimeste oskused ja huvid kokku töö- ja õppimisvõimalustega. Karjääriõpetus aitab kaasa sellele, et uut põlvkonda ei piiraks stereotüüpsed soorollid, mis mingis kultuuris ja mingil perioodil on välja kujunenud kui üldised jagatud arusaamad feminiinsuse ja maskuliinsuse kohta. Naiste ja meeste sünnipäraseks erinevused ei tingi seda, et nad peaksid tegema ainult teatud kindlaid töid ja õppima teatud erialasid. Ei ole kohane käsitleda eraldi meeste ja naiste tööd, omandatavad teadmised ametitega seotud terviseriskidest võimaldavad nii meestel kui ka naistel valikuid tehes mõista, milliste riskifaktoritega tuleb kokku puutuda.

Karjääriõpetuse valikkursuse kava gümnaasiumile on koostatud kooskõlas põhikooli III kooliastme karjääriõpetuse valikõppeaine ainekavaga. Mõlemas kooliastmes on karjääriõpetuse peateemad samad, käsitlemisel on vajalik tagada ea- ja asjakohasust arvestavalt järjepidevus ning süsteemsus. Suur osa enesetundmisega seotud teemadest võimaldab õpilasel jälgida oma arengut (nt võrreldes, kas ja kuidas 9. klassis kirjeldatud huvid on 11. klassis muutunud vms).

Karjääriõpetuse sisu erisus gümnaasiumis ja põhikooli III kooliastmes seisneb peamiselt teemade rõhuasetuses, käsitlemise sügavuses või ulatuses. Korduvaid teemasid käsitledes kasutatakse erinevaid meetodeid, avatakse teemade erinevaid tahke, pakkudes üldisemat või detailsemat infot ja vähemal või suuremal määral iseseisvust eeldavaid ülesandeid jms. Karjääriõpetuse sisu mõjutab, millised on kooliastme lõpetajate järgmised võimalikud sammud. Haridustee kavandamisele lisaks valmistuvad gümnaasiumi lõpetajad põhjalikumalt

töömaailma sisenemiseks. Kursuse käigus eeldatakse gümnaasiumiastme õpilastelt suuremat iseseisvust, valmisolekut ennast analüüsida ja selle tulemusi julgelt kaaslastele esitleda.

Valikõppeaine kursus koosneb kolmest osast:

1. Enesetundmise teema käsitlemine ja vastavate praktiliste harjutuste sooritamine aitab õpilasel kujundada enesemääratluspädevusi ning eneseanalüüsi tulemusel langetada edasise haridustee ja tööeluga seotud teadlikke otsuseid. Käsitletakse sotsiaalsete ja õpipädevuste seoseid tulevaste õpingute ja tööeluga. Õpiharjumuste teadlik kujundamine sidustatuna karjääriplaanis püstitatud lühema- või pikemaajaliste eesmärkidega aitab ennetada õpilase haridustee katkemist.

2. Karjääriinfo: õppimisvõimaluste, erinevate töövaldkondade ja tööturu suundumuste tundmine on vajalik, et õpilane oskaks teadlikult kavandada oma karjääri. Kujuneb valmisolek paindlikuks reageerimiseks tööturul toimuvatele kiiretele muutustele ja elukestvaks õppeks. Tööturuga praktilise tutvumise käigus saavad õpilased ülevaate erinevatest töövaldkondadest ja õpivad pöörama tähelepanu soolisele võrdõiguslikkusele karjäärivalikutes. Õpilast suunatakse uurima ja võimaluse korral katsetama erinevaid töid, vabatahtlikku tööd, otsima ja leidma seoseid õpingute ja töövaldkondade vahel. Õpilase ettevõtlikkuse kujunemisele aitavad kaasa praktilised õpitegevused.

3. Planeerimise ja otsustamise põhimõtete tundmine aitab õpilasel süstematiseerida informatsiooni iseendast, tööturu võimalustest ja seostada seda tulevikuplaanidega. Õpilane analüüsib erinevaid karjäärivalikuid mõjutavaid tegureid. Õpilasel kujunevad teadmised ja oskused eesmärkide püstitamiseks, karjäärialaste otsuste langetamiseks, võimalike probleemide äratundmiseks ja nende ennetamiseks ning töö ja eraelu ühildamise tähtsusest

Valikõppeaine kursus „Karjääriõpetus“ keskendub õpilase adekvaatse enesehinnangu kujunemisele. Õpilane tunneb erialade, ametite ja elukutsete vahelisi seoseid. Ta oskab näha ja mõistab töömaailmas toimuvat ja on teadlik selle mõjust isikliku tööalase karjääri planeerimisele. Õpilane teadvustab oma vastutust ja on motiveeritud isiklikku karjääri teadlikult planeerima. Soolise võrdõiguslikkuse printsiibi käsitlemine karjääriplaneerimisel suurendab õpilaste teadlikkust, et valikuid saab teha enda soovide ja eelduste järgi ning valida saab ka neid elukutseid, mis traditsiooniliselt on olnud sooliselt eelistatud. Karjääriõppes õpetatakse sallivust ja valikuvabadust. Õpilased teavad, et palgaküsimuste lahendamisel lähtutakse töö sisust ja vastutusastmest, mitte soolistest eelistustest. Karjääriõpetus aitab õpilasel luua enda jaoks tervikpilt teistes õppeainetes, kursustel ja erinevates elusituatsioonides omandatud teadmistest, oskustest ja kogemustest, mis on aluseks karjääriotsuste langetamisel.

6.3. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Karjääriõpetuse kursus gümnaasiumile koosneb 35 ainetunnist. Konkreetne õppesisu täpsustatakse kursuse alguses õpetaja ja õpilaste koostöös. Alateemade kindlaksmääramisel, praktiliste tegevuste valimisel jne lähtutakse iga konkreetse õpperühma vajadustest, võttes arvesse, kas, kui palju ja kuidas on muud karjääriplaneerimist toetavad tegevused ning personaalne nõustamine õppekava raames sellele konkreetsele õpperühmale kättesaadavad.

Kursust õpetades on soovitatav korraldada järgmisi õppetegevusi:

- 1) rollimängud ja teised aktiivõppe meetodid, multifunktsionaalsed meetodid;
- 2) eneseanalüüsi ja töövaldkonna tundmise küsimustike ning mõttearenduslehtede täitmine;
- 3) auditoorsed loengud või iseseisev töö veebikeskkonnas teoreetiliste teadmiste omandamiseks;
- 4) diskussioonid, väitlused;
- 5) töö karjääriinfo allikatega, info kriitiline analüüs;
- 6) essee kirjutamine;
- 7) uurimistöö koostamine (nt konkreetse töövaldkonna kohta);
- 8) intervjuu läbiviimine (nt konkreetse ametiala esindajaga);
- 9) kutsesobivustestide läbiviimine;
- 10) õppevisiidid, ettevõtete külastused;
- 11) iseseisev töö (nt erinevate tööaladega tutvumiseks);
- 12) karjääriplaani koostamine;
- 13) õpimapi koostamine;
- 14) avalik esinemine jne.

Õppetegevuste valikul lähtutakse konkreetse õpperühma õpilaste vajadustest, optimeerides õppetegevused teiste õppeainete ja tunniväliste tegevustega. Soovitav on eelistada loengutele aktiivõppe meetodeid, kasutada multifunktsionaalsed meetodeid, mida on hõlbus siduda muu õppetegevusega teistes õppeainetes.

6.4. Füüsiline õpikeskkond

Õpilastele on tagatud järgmised tingimused ja vahendite kasutamine:

- 1) erinevad enese ja tööturu tundmaõppimise töölehed, küsimustikud, mõttearenduslehed;
- 2) õppevisiidid reaalsesse töökeskkonda;
- 3) karjääriplaneerimisalase kirjanduse kättesaadavus kooli raamatukogus;
- 4) arvutiklassi kasutamine (vastavalt vajadusele personaalseks või rühmatööks) ainetunnis veebist karjääriplaneerimisalase informatsiooni otsimiseks (rajaleidja.ee jt);
- 5) karjäärispetsialisti personaalne tugi, erapooletu ja usalduslik nõu vastavalt õpilase vajadustele.

6.5. Hindamise alused

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sätetest. Hinnatakse õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust, üldpädevuste saavutatust suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele. Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Karjääriõpetuse käigus ei hinnata õpilase hoiakuid ega väärtusi, vajaduse ja võimaluse korral antakse õpilasele nende kohta tagasisidet. Hindamisel väärtustatakse õpilaste isikupära ja toetatakse arengut. Õpilane peab olema hindamises aktiivne partner, kuna see toetab eneseanalüüsi oskuste kujunemist.

On soovitatav, et kursuse jooksul koostab õpilane personaalse õpimapi, millesse kogub eneseanalüüsi, ettevõtete külastuse töölehed jt õpiülesannete tulemused ning muud huvipakkuvad elukutsete või erialadega seotud materjalid. Selles sisalduvad õpiülesanded võivad olla tehtud kas individuaalselt või rühmatööna. Õpimapi kaitsmist saab hinnata kursuse kokkuvõtva hindena.

Õpilasele tutvustatakse kursuse alguses, mida, millal ja mille alusel hinnatakse.

Hinnatakse:

- 1) praktilisi töid: CV koostamine; motivatsioonikiri, kandideerimise avaldus, essee; ettevõtte külastuse ja töövarjupäeva konspekt või kokkuvõte, eneseanalüüsi kokkuvõte, isiklik karjääriplaan (õpiplaan) jms;
- 2) praktilise tegevuse mõtestamise oskust;
- 3) oskust asjakohast informatsiooni otsida ja analüüsida (karjääriinfo analüüsi kokkuvõte);
- 4) loominguilisust ja ratsionaalsust;
- 5) teadlikkust peamistest karjääriotsust mõjutavatest teguritest;
- 6) iseseisva analüüsi oskust;
- 7) õppekavas ettenähtud õpitulemuste saavutamist, mida õpilane tõendab arutelude, rühmatööde õpimapi esitlemise jt tegevuste käigus.

6.5. Kursuse õpitulemused ja õppesisu

1. Enesetundmine ja selle tähtsus karjääriplaneerimisel

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib enda isiksust ja kasutab eneseanalüüsi tulemusi elutee planeerimisel ja karjäärivalikute tegemisel;
- 2) on motiveeritud õppima, tunneb ja kasutab erinevaid õpistrateegiaid;
- 3) oskab analüüsida ennast kui tulevast töötajat;
- 4) oskab näha oma erinevate elurollide seost karjäärivalikutega.

Õppesisu

Isiksuseomadused: närvisüsteemi tüüp, temperament ja iseloom.

Isiksuseomadused: väärtused, vajadused, motivatsioon, hoiak, emotsioonid.

Isiksuseomadused: võimed, intelligentsus, huvid, üldised ehk ülekantavad kompetentsid ja kutsespetsiifilised kompetentsid.

Minapilt ja enesehinnang, identiteet, refleksioon.

2. Karjääriinfo tundmine ning selle tähtsus karjääriplaneerimisel

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb tööturu suundumusi, erinevaid töövaldkondi ning on teadlik võimalustest ja nõuetest tööturul;

- 2) teab karjääri võimalusi majandustegevusvaldkondades;
- 3) mõistab hariduse ja tööturu vahelisi seoseid ning vajadust pidevaks enesearendamiseks;
- 4) oskab leida infot tööturu, erialade ja õppimisvõimaluste kohta ning kasutab seda oma haridustee planeerimisel.

Õppesisu

Muutuv tööturg: tööturu olukord, trendid, arengusuunad, prognoosid, tööandjate ootused, ettevõtluse vormid, töösuhteid reguleerivad õigusaktid.

Muutuv tööjõuturg: tööjõuturu nõudlus ja pakkumine, konkurents, elukestev õpe, töömotivatsioon, võrdne kohtlemine tööjõuturul.

Majandustegevusalad, amet ja ametite rühmad, kutse ja kutseoskused, kutsestandardid, kutseelistused.

Haridustee: erialad, haridussüsteem, formaalne ja mitteformaalne haridus, hariduse ja tööturu vahelised seosed.

3. Planeerimine ja otsustamine

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab karjääriplaneerimist kui terviklikku, järjepidevat ja elukestvat protsessi;
- 2) suudab iseseisvalt otsustada ja analüüsida otsuseid mõjutavaid tegureid;
- 3) kasutab vajaduse korral karjäärispetsialistide abi (karjääri nõustamist, tuge karjääriinfo hankimisel ja analüüsil);
- 4) on valmis teadlike karjääriotsuste tegemiseks ja isikliku karjääriplaani koostamiseks elukestva õppe kontekstis;
- 5) võtab vastutuse oma karjääri planeerimisel.

Õppesisu

Karjääriplaneerimine kui elukestev protsess: otsustamine ja seda mõjutavad tegurid, otsustamisraskused, karjääriinfo allikad, infootsimine, alternatiivid, sundvalikud, muutustega toimetulek, karjääriteenused.

Isikliku karjääriplaani koostamine: elukestev õpe, edu, elurollid, elulaad, karjäär, õpimotivatsioon, omavastutus, kandideerimisdokumendid, karjääriplaneerimine, karjääriplaani koostamine.